

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Навчально-науковий інститут економіки
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ:

Завідувач кафедри,

д.е.н., професор

_____ **Л.І. Катан**

“ _____ ” _____ **2020 р.**

ДИПЛОМНА РОБОТА

Джерела формування капіталу сільськогосподарського підприємства та підвищення ефективності їх використання

Виконав: студент за

освітньо-професійною програмою

«Фінанси, банківська справа та страхування» зі спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа

та страхування»

Ємченко В.А.

Керівник: проф. Катан Л.І.

Дніпро – 2020

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет обліку і фінансів

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітній ступінь магістр

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ Л.І. Катан

« » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студента

ЄМЧЕНКА ВЛАДИСЛАВА АНАТОЛІЙОВИЧА

1. **Тема дипломної роботи** «Джерела формування капіталу сільськогосподарського підприємства та підвищення ефективності їх використання».

2. **Керівник роботи** Катан Людмила Ігорівна, д.е.н., професор
затверджені наказом ДДАЕУ від «13» жовтня 2020 р. № 2590

3. **Строк подання студентом роботи** – 15 грудня 2020 р.

Вихідні дані до роботи Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності, основні економічні показники роботи сільськогосподарського підприємства, нормативна та економічно-фінансова література.

4. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити).** 1. Теоретичні основи щодо джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства. 2. Аналіз джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства. 3. Напрями підвищення ефективності використання джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства.

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

Систематизація видів капіталу підприємства. Класифікація залучених позикових коштів.

Структура товарної продукції ДДС ІОБ НААН України за 2019 рік. Структура сільськогосподарських культур в посівній площі ДДС ІОБ НААН України в 2019 р.

Динаміка середньорічної вартості основних і оборотних фондів ДДС ІОБ НААН України

в 2016-2019 рр., тис. грн. Динаміка складу власного капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр. Структура позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України в 2019 р. Динаміка складу власного та позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр. Трендовий аналіз коефіцієнта оборотності сукупного капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр. Динаміка впливу рівня податків та капіталу на податкове навантаження на ДДС ІОБ НААН України в 2016-2019 рр.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретичні основи щодо джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства	27.03.20	
2	Аналіз джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства	23.10.20	
3	Напрями підвищення ефективності використання джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства	06.11.20	
4	Висновки та пропозиції	01.12.20	

Студент _____ Смченко В.А.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Катан Л.І.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЩОДО ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Економічна сутність, склад і структура капіталу підприємства	8
1.2. Джерела формування та функції капіталу	19
1.3. Методологія фінансового аналізу джерел формування капіталу підприємства	28
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	37
2.1. Організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України	37
2.2. Аналіз складу та джерел формування капіталу ДДС ІОБ НААН України	46
2.3. Аналіз ефективності використання капіталу підприємства	52
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	58
3.1. Вплив податкового навантаження на формування капіталу	58
3.2. Шляхи підвищення ефективності використання джерел формування капіталу	64
Висновки до розділу 3	67
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 73 сторінок, 12 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 36 найменувань.

Актуальність теми. Джерела формування капіталу сільськогосподарського підприємства та підвищення ефективності їх використання

Предметом дослідження є теоретичні та практичні положення, методи, методичне забезпечення процесу фінансового аналізу джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства, а також фінансова та господарська діяльність Дніпропетровської дослідної станції Інституту овочівництва і баштанництва Національної аграрної академії наук України, зокрема структура та динаміка власного та позикового капіталу підприємства.

Об'єктом дослідження є фінансовий аналіз джерел формування капіталу ДДС ІОБ НААН України.

Метою дослідження є фінансовий аналіз, оцінка та порівняння методичних підходів до управління джерел формування капіталу підприємства та його структурою, дослідження різноманітних трактувань сутності капіталу та його ролі в забезпеченні ефективної діяльності підприємства, дослідження основних критеріїв та показників оцінки ефективності управління капіталом підприємства та його структурою і шляхів оптимізації структури капіталу.

Методи дослідження: методологічною основою дипломної роботи є пізнання економічних процесів та їх елементів в поєднанні з системою конкретних методів дослідження (методи горизонтального та вертикального аналізу, трендовий аналіз з використанням прогнозування, графічний аналіз, системний підхід, аналіз абсолютних та відносних показників, а також факторний аналіз).

АНОТАЦІЯ

**ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ,
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО, АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО
СТАНУ, ЕКОНОМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ**

АННОТАЦИЯ

**ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ КАПИТАЛА,
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРЕДПРИЯТИЕ, АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО
СОСТОЯНИЯ, ЭКОНОМЕТРИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСТОЧНИКОВ**

ANNOTATION

**SOURCES OF CAPITAL FORMATION, AGRICULTURAL
ENTERPRISE, ANALYSIS OF FINANCIAL CONDITION, ECONOMETRIC
MODEL OF INCREASING EFFECTIVELY**

ВСТУП

Ринкова економіка охоплює підприємства різних організаційно-правових форм, які засновані на різних видах власності, а також появі нових власників – як окремих громадян, так й трудових колективів підприємств.

Підприємництво є економічною діяльністю, оскільки воно передбачає функціонування підприємства з метою створення вартості або багатства шляхом забезпечення оптимального використання обмежених ресурсів. Оскільки ця діяльність зі створення вартості здійснюється постійно в умовах невизначеного ділового середовища, отже, підприємництво розглядається як динамічна сила.

Належне фінансове управління має вирішальне значення для зростання та успіху будь-якого підприємства, без якого воно обов'язково зазнає невдачі з самого початку. Можливість мати правильні фінанси на місцях та ефективно планувати фінансові питання може допомогти підприємству розвиватися та адаптуватися до мінливих економічних умов, досягти максимального прибутку, фінансової стійкості та високих показників ліквідності та платоспроможності. Для забезпечення джерел фінансового капіталу можливо застосувати певні методичні підходи, за допомогою яких підприємство отримало найвищі показники господарської діяльності підприємства. Щоб контролювати структуру та стан капіталу потрібно оцінити результативність джерел формування та використання капіталу підприємства.

Фінансовий капітал - це будь-який економічний ресурс, що вимірюється грошовими коштами, який використовуються підприємством для придбання, виготовлення їхньої продукції, або для надання послуг певного сектору економіки, на якій базується їх діяльність. Рух коштів, його швидкість і масштаби визначають ефективність фінансової системи. Це план майбутнього руху грошових фондів підприємства в часі або зведенні даних про їх рух за попередні періоди, за допомогою якого здійснюється оборот всього капіталу підприємства.

Досвідченими вченими-економістами, які аналізували фінансові джерела формування капіталу сільськогосподарського підприємства вважають І.О. Бланка, В.В. Ковальова, Є.С. Стоянову, Т.В. Теплоу та ін.

Фінансова стабільність є значущою ланкою вдалого ведення господарської діяльності. Це стан, в якому фінансова система є стійкою до економічних потрясінь і здатна плавно виконувати свої основні функції: посередництво у фінансових фондах, управління ризиками та організацію платежів.

Тому в умовах ринку важливо, щоб господарюючі суб'єкти систематично аналізували фінансовий стан, оперативно реагували на відхилення від критичної межі задовільної оцінки, вживали заходів для підвищення ефективності господарсько-фінансової діяльності.

Метою дипломної роботи є фінансовий аналіз, оцінка та порівняння методичних підходів до управління джерел формування капіталу підприємства та його структурою, дослідження різноманітних трактувань сутності капіталу та його ролі в забезпеченні ефективної діяльності підприємства, дослідження основних критеріїв та показників оцінки ефективності управління капіталом підприємства та його структурою і шляхів оптимізації структури капіталу.

Для досягнення мети дипломної роботи були поставлені та вирішенні наступні завдання:

- визначення сутності, структури та властивостей капіталу підприємства;
- проведення комплексного аналізу фінансового та загального стану ДДС ІОБ НААН України за досліджуваний період;
- проведення аналітичної оцінки складу, динаміки та структури власного і позикового капіталу досліджуваного підприємства;
- оцінка ефективності використання джерел формування капіталу;
- пошук шляхів підвищення ефективності використання власного та позикового капіталу сільськогосподарського підприємства.

Об'єктом дипломної роботи є фінансовий аналіз джерел формування капіталу Дніпропетровської дослідної станції Інституту овочівництва і баштанництва Національної аграрної академії наук України (ДДС ІОБ НААН України), яке розташовано у селі Олександрівка, Дніпровського району Дніпропетровської області.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні положення, методи, методичне забезпечення процесу фінансового аналізу джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства, а також фінансова та господарська діяльність ДДС ІОБ НААН України, зокрема структура та динаміка власного та позикового капіталу підприємства.

Основні методи, які були використанні - це методи горизонтального та вертикального аналізу, трендовий аналіз з використанням прогнозування, графічний аналіз, системний підхід, аналіз абсолютних та відносних показників, а також факторний аналіз.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України з питань функціонування суб'єктів господарювання, праці зарубіжних та вітчизняних учених, річні звіти ДДС ІОБ НААН України Дніпровського району, Дніпропетровської області.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЩОДО ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність, склад і структура капіталу підприємства

Капітал – основа економічних категорій, природу якої досліджували ще з часів Аристотеля до сьогодення. Термін «капітал» походить від латинського «capitalis», що означає «основний, головний». У фінансовій економіці цей термін може бути розширений, включаючи капітальні активи компанії. Загалом, капітал може бути виміром багатства, а також ресурсом, який забезпечує збільшення багатства за рахунок прямих інвестицій або інвестицій в капітальні проекти.

Так, меркантилісти вважали, що економічне здоров'я нації можна оцінити за допомогою капіталу, тобто за рівнем власності на дорогоцінні метали, такі як золото або срібло, які, як правило, зростали із збільшенням будівництва нових будинків, збільшенням сільськогосподарського виробництва та потужним торговим флотом для забезпечення додаткових ринків товарами та сировини.

Однією із складових класичної політичної економії вважають економічну школу фізіократів, які розглядали капітал як багатство, яке походить виключно із суші, що природа плодоносна і людина може використовувати свої репродуктивні сили. Капітальні інвестиції в сільське господарство та наполеглива праця дозволять створити прибуток, який розповсюджується на інші сектори та підтримує всі соціальні інститути.

Лакмусовим папірцем класичної політичної економії є те, як її представники підходять до проблеми вартості та розподілу. Незважаючи на важливі відмінності між різними авторами, пильний огляд показує, що об'єднуючим елементом є саме те, що всі вони вирішують проблему по суті однаково: вони пояснюють загальну норму прибутку в економіці, орендну плату, що виплачується власникам земель та звичайні або “природні” ціни, що панують на ринку в певний час з точки зору наступних даностей або

незалежних змінних:

1. Загальна кількість різних товарів, вироблених протягом року.
2. Сукупність методів виробництва, що фактично використовуються у виробництві.
3. Різні якості земель, доступні в господарстві, які будуть використовуватися у виробництві[4].

Фокус уваги в класичній політичній економії приділяється координації економічної діяльності через взаємозалежні ринки в межах системи суспільного поділу праці. Які умови мають бути виконані для економіки з метою відтворення, коли вона розвивається і росте, коли застоюється або стискається? Питання соціально-економічного відтворення та розробка посідає центральну стадію в аналізі. Підхід системний і загалом він розглядає економіку в цілому та її взаємопов'язані частини і прагне зрозуміти його “закон руху” (Карл Маркс). Головною проблемою, з якою розглядається динамічна поведінка системи є дослідження його статичних властивостей. Важливими елементами цієї колосальної картини соціально-економічного життя є наступні:

- фактори, що впливають на темпи накопичення капіталу;
- детермінанти приросту населення;
- вплив технічних змін, спричинені конкурентними умовами щодо економічного зростання та доходів розподілу;
- роль дефіциту відновлюваних джерел;
- конфлікт щодо розподілу доходу між робітниками та пристойними класами, а також між капіталістами і землевласниками;
- роль грошей та банківського сектору в послабленні економіки транзакцій;
- іноземна торгівля як важливий канал для поглиблення поділу праці та підвищення продуктивності.

Неокласичні економічні теорії капіталу суттєво розвинули його сутнісні характеристики, пов'язані з кількісними пропорціями його формування і характером ринкового обороту капіталу.

Як працює теорія неокласичного зростання? Теорія стверджує, що короткочасна рівновага є наслідком різної кількості праці та капіталу у виробничій функції. Теорія також стверджує, що технологічні зміни мають великий вплив на економіку, і економічне зростання не може тривати без технологічного прогресу.

«Наведений історичний огляд показує, що парадигма капіталу як економічної категорії, що характеризує систему й особливості її пізнання, визначається глибоким генезисом і значною широтою підходів.

Однак, не дивлячись на велику увагу дослідників до цієї ключової економічної категорії, наукова думка до сьогодні не виробила універсальне визначення капіталу, яке б відповідало потребам як теорії, так і практики. «Капітал отримав настільки різноманітні визначення, - писав один із економістів ХІХ століття Н. Сеніор, - що можна себе запитати: чи має це слово значення, яке було б прийняте всіма?» Справедливість цього зауваження зберігає свою актуальність у наші дні.

В загальному розумінні капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів» [23].

Капітал має свої особливості, які відрізняють його від інших факторів виробництва. «Капітал має такі основні характеристики:

1. Капітал підприємства займає чільне місце у процесі виробництва. З метою отримання прибутку, у виробництві використовуються вкладені ресурси. Сюди входить будь-який ресурс, необхідний для створення товару чи послуги. До таких факторів належать земля, праця та капітал. У системі цих факторів виробництва капіталу належить пріоритетна роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс.

2. Капітал визначають як дохід підприємства. У цій своїй якості капітал може виступати від виробничого фактора - у формі позикового капіталу, що забезпечує формування доходів підприємства не у виробничій (операційній), а у фінансовій (інвестиційній) сфері його діяльності.

3. Капітал забезпечує високий рівень життя його власників, забезпечує

задоволення потреб як у теперішньому, так і в майбутньому періодах.

4. Капітал підприємства є головним атрибутом його ринкової вартості, яка обчислюється шляхом взяття поточної ціни акцій та множення її на кількість акцій, що знаходяться в обігу. Разом із тим, обсяг використаного підприємством капіталу характеризує і потенціал залучення ним позичених фінансових засобів, що забезпечують отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими, менш значними факторами, це формує базу оцінки ринкової вартості підприємства.

5. Ефективність господарської діяльності підприємства визначається динамікою його капіталу. Для створення та розподілу прибутку підприємства, вміння сприяти фінансовій рівновазі за допомогою внутрішніх джерел необхідно самостійно збільшуватися швидкими темпами власному капіталу. В цей час, коли розмір власного капіталу зменшується, є негативною тенденцією для функціонування підприємства.

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю сутністю, але й різноманітністю образів, в яких він виступає» [28].

Значення видів капіталу слугує цілісним поняттям “капіталу підприємства”. Всі ці значення потребують певної систематизації. Така систематизація, здійснена за найбільш важливими класифікаційними ознаками і представлена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Систематизація видів капіталу підприємства
 Капітал відіграє життєво важливу роль в економічному розвитку

підприємства і задоволенні інтересів держави, що забезпечує ефективне фінансового управління.

«Розглянемо докладніше окремі види капіталу підприємства, відповідно до представленої систематизації за основними класифікаційними ознаками:

1. За належністю підприємству виділяють власний і позичений капітал.

Власний капітал являє собою джерело розподілу активів підприємством своїм власникам у формі грошових дивідендів. Очікування власників та інших щодо розподілу можуть вплинути на ринкові ціни власних цінних паперів підприємства, тим самим опосередковано впливаючи на компенсацію власника за надання власного капіталу або ризикового капіталу підприємству. Таким чином, суттєві характеристики капіталу визначаються умовами передачі активів підприємства власникам.

Позичений капітал характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі грошові кошти або інші майнові цінності. Усі форми позиченого капіталу, що використовуються підприємством, являють собою його фінансові зобов'язання, які підлягають погашенню в передбачені терміни.

2. За цілями використання в складі підприємства можуть бути виділені такі види капіталу: продуктивний, позичковий і спекулятивний.

Продуктивний капітал відноситься до фізичного капіталу - як засобів виробництва, так і робочої сили - розвиненого та споживаного у процесі виробництва. Засоби виробництва складаються як з основного, так і з оборотного капіталу. Запас продуктивного капіталу - це запас певного, однорідного активу, виражений в одиницях ефективності.

Позичковий капітал складається з коштів, які позичаються і використовуються для здійснення інвестицій у грошові інструменти (короткострокові і довгострокові депозитні вклади в комерційних банках), а також фондові інструменти (облігації, депозитні сертифікати, векселі тощо).

Спекулятивний капітал включає ті кошти, які інвестор виділяє з

єдиною метою спекуляції, що означає, що ці кошти призначені для інвестицій з високим ризиком / високою винагородою. Цей капітал часто асоціюється з надзвичайною волатильністю та високою ймовірністю збитків.

3. За формами інвестування розрізняють капітал у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, що використовується для формування статутного фонду підприємства. Інвестування капіталу в цих формах дозволено законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні обсягу їх статутних фондів.

4. За об'єктом інвестування виділяють основний і оборотний капітал.

Основний капітал включає активи та капіталовкладення, такі як основні засоби та обладнання, необхідні для запуску та ведення бізнесу навіть на мінімальному етапі. Ці активи вважаються фіксованими, оскільки вони не споживаються та не знищуються під час фактичного виробництва товару чи послуги, а мають багаторазову вартість.

Оборотний капітал - це різниця між оборотними активами компанії, такими як готівка, дебіторська заборгованість (неоплачені рахунки клієнтів) та запасами сировини та готової продукції, та її поточними зобов'язаннями, такими як кредиторська заборгованість. Оборотний капітал є показником ліквідності компанії і є різницею між поточними оборотними активами та поточними зобов'язаннями.

5. За формою знаходження у процесі кругообігу, тобто залежно від стадії загального циклу його кругообігу, розрізняють капітал підприємства у грошовій, виробничій і товарній формах.

6. За формами власності виявляють приватний і державний капітал, інвестований у підприємство у процесі формування його статутного фонду. Такий розподіл капіталу використовується у процесі класифікації підприємств за формами власності.

7. За організаційно-правовими формами діяльності виділяють такі види капіталу:

- акціонерний капітал (капітал підприємств, створених у формі

акціонерних товариств);

- пайовий капітал (капітал партнерських підприємств - товариств з обмеженою відповідальністю, командитних товариств тощо);
- індивідуальний капітал (капітал індивідуальних підприємств - сімейних тощо).

8. За характером використання в господарському процесі у практиці фінансового управління виділяють робочий і неробочий види капіталу.

Робочий капітал характеризує ту його частину, яка приймає безпосередню участь у формуванні доходів і забезпеченні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Неробочий (або «мертвий») капітал характеризує ту його частину, яка інвестована в активи, що не приймають безпосередньої участі в здійсненні різноманітних видів господарської діяльності підприємства і формуванні його доходів. Прикладом цього виду капіталу є кошти підприємства, інвестовані в приміщення та обладнання, що не використовуються; у виробничі запаси для продукції, знятої з виробництва; в готову продукцію, на яку повністю відсутній попит покупців у зв'язку з втратою нею споживчих якостей тощо.

9. За характером використання власниками виділяють споживчий і накопичений (реінвестований) види капіталу.

Споживчий капітал після його розподілу на цілі споживання втрачає функції капіталу. Він являє собою процес вилучення раніше інвестованого капіталу з інвестиційного обороту без подальшого його використання в інвестиційних цілях, що здійснюються з метою споживання (вилучення частини капіталу із необоротних і оборотних активів з метою виплат дивідендів, відсотків, задоволення соціальних потреб персоналу тощо).

Накопичений капітал характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат тощо.

10. За джерелами залучення розрізняють національний (вітчизняний) та іноземний капітали, інвестовані в підприємство. Такий розподіл капіталу

підприємств використовується у процесі їх відповідної класифікації»[30].

Фінансова структура капіталу - це особливе поєднання позикового та власного капіталу, що використовуються компанією для фінансування її загальних операцій. Позиковий капітал розглядається у формі випуску облігацій, товарного кредиту, фінансового лізингу, тоді як власний капітал може бути у формі простих, привілейованих акцій або нерозподіленого прибутку.

Ефективна фінансова діяльність неможлива без постійного залучення позикових коштів. Використання позикового капіталу дозволяє розширити обсяг господарської діяльності, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різних цільових фінансових фондів, а в кінцевому рахунку - підвищити ринкову вартість підприємства.

Хоча основу будь-якого бізнесу складає власний капітал, на підприємствах багатьох галузей економіки обсяг позикових коштів значно перевищує обсяг власного капіталу. У зв'язку з цим управління залученням та ефективним використанням позикових коштів є однією з найважливіших функцій фінансового управління, що направлена на досягнення високих кінцевих результатів господарської діяльності підприємства.

Позиковий капітал, що використовується підприємством, характеризує в сукупності обсяг його фінансових зобов'язань.

Отже, з урахуванням розглянутих положень поняття структури капіталу можна сформулювати наступним чином: «Фінансова структура капіталу являє собою співвідношення всіх форм власних і позикових фінансових коштів, що використовуються підприємством в процесі своєї господарської діяльності для фінансування активів» [35].

«Структура капіталу відіграє важливу роль в формуванні ринкової вартості підприємства. Цей зв'язок опосередковується показником середньозваженої вартості капіталу. Тому концепція структури капіталу використовується в одному теоретичному комплексі із концепцією вартості капіталу і концепцією ринкової вартості підприємства.

В процесі розвитку підприємства в міру погашення його фінансових зобов'язань виникає потреба в залученні нових позикових коштів. Джерела і форми залучення позикових коштів підприємства доволі різноманітні. Класифікація залучених підприємством позикових коштів за основними ознаками наведена на рис. 1.2» [38].

Економічний механізм розглянутого взаємозв'язку дозволяє використовувати в процесі управління комплексом цих показників єдину взаємозв'язану систему критеріїв, методів. Використовуючи таку методологічну систему можна, оптимізуючи значення структури капіталу, одночасно мінімізувати середньозважену його вартість і максимізувати ринкову вартість підприємства.

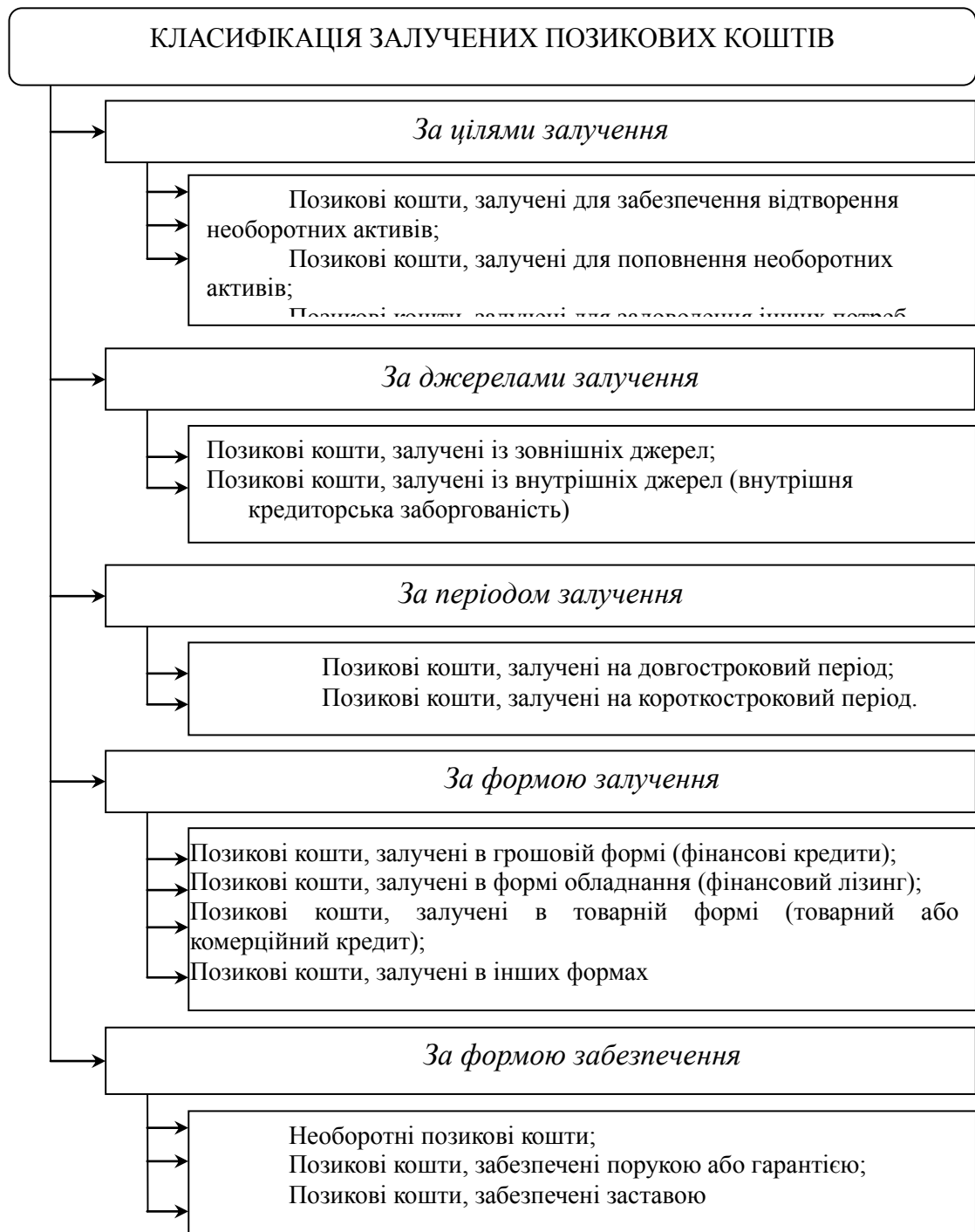

Рис. 1.2. Класифікація залучених позикових коштів

У зв'язку з цим важливе подальше дослідження економічної сутності капіталу, його необхідності і значення для підприємств, розуміння ролі фінансів у створенні, накопиченні і використанні капіталу з метою формування сприятливих умов для поступального розвитку економіки України.

Будучи головною економічною базою створення і розвитку

підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Це пов'язано з активним розвитком підприємницької діяльності, формуванням різних форм власності господарюючих суб'єктів різного організаційно-правового статусу.

1.2. Джерела формування та функції капіталу

Поряд з чітким уявленням про кожний елемент майна підприємства важливе значення мають джерела фінансових ресурсів, які забезпечують формування окремих об'єктів матеріальних і нематеріальних активів. Кошти, залучені за рахунок боргу та власного капіталу, зазвичай називають капіталом. Фінансовий капітал найчастіше відноситься до активів, необхідних компанії для надання товарів або послуг, що вимірюється грошовою вартістю.

Економічний капітал - це передбачувана сума грошей, необхідна для покриття можливих збитків від несподіваного ризику. Кількість економічного капіталу фірми також може розглядатися як показник платоспроможності. [1].

Щодо визначення економічної суті капіталу, його можна розглядати як:

- фінансові ресурси у грошовій формі;
- майно, сукупність ресурсів та засобів, вкладення в активи підприємства;
- запас економічних благ, багатство.

Наявний капітал підприємство розміщує (вкладає) у різноманітні активи, сукупна вартість яких дорівнює величині капіталу.

Власний капітал визначається вартістю чистих активів, що залишаються після вирахування із вартості майна підприємства його зобов'язань.

Як основа для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, власний капітал виконує функції:

- довгострокового фінансування господарської діяльності – знаходиться у розпорядженні підприємства необмежено довго;
- відповідальності за підприємницьку діяльність та захисту прав кредиторів – його сума є величиною відповідальності підприємства перед кредиторами;
- компенсації понесених збитків – дозволяє тимчасово покрити збитки;
- кредитоспроможності – забезпечує умови для надання кредитів;
- фінансування ризику – є гарантією здійснення ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;
- самостійності та влади – визначає рівень незалежності підприємства та впливу його власників на прийняття рішень в господарській діяльності;
- розподілу доходів і активів – за частками окремих власників здійснюється розподіл фінансового результату та майна підприємства.

Основною метою формування капіталу підприємства є задоволення потреби у придбанні необхідних активів і оптимізації його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання [30].

Таким чином, з урахуванням цієї мети процес формування капіталу підприємства базується на основі таких принципів:

- врахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства;
- забезпечення відповідності обсягу капіталу, який залучається, до обсягу активів підприємства, що формуються;
- забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного його функціонування;
- забезпечення мінімізації затрат щодо формування капіталу з різних джерел;
- забезпечення високоефективного використання капіталу у процесі

господарської діяльності.

До складу власного капіталу входять фінансові ресурси, які використовуються підприємством без визначеного строку повернення та формуються з наступних джерел:

- вносяться його засновниками (учасниками);
- збільшуються при зміні вартості активів (дооцінка, емісійний дохід), не пов'язаної із зміною зобов'язань;
- залишаються із чистого прибутку на поповнення статутного і резервного капіталу, або як нерозподілений прибуток. Треба відзначити, що резервний капітал і нерозподілений прибуток не завжди визначають наявність у підприємства резервних коштів. Просто цю частину прибутку власники не отримали у формі дивідендів, а кошти були використані для вкладень в активи;
- надходять на фінансування заходів цільового призначення (асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, гуманітарна допомога);
- передаються на умовах безповоротної фінансової допомоги. Сума власного капіталу може зменшуватись внаслідок збиткової господарської діяльності, уцінки вартості активів, надання безповоротної фінансової допомоги, виплати частки активів учасникам, що виходять із складу власників.

В цілому, «власний капітал можна поділити на фінансові ресурси, що підприємство одержало від власників на створення статутного капіталу, як безповоротну допомогу та які формувались у процесі господарської діяльності внаслідок капіталізації чистого прибутку та процедур зміни вартості активів.

Статутний капітал – це конкретна вартісна величина, що обліковується на балансі підприємства, яка відображає загальну суму вкладів учасників, зафіксовану в установчому документі. А стосовно акціонерних товариств і товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю статутний капітал ще визначає мінімальний розмір майна підприємства, який гарантує інтереси

його кредиторів. Іншим організаційно-правовим формам підприємств мінімальний розмір статутного капіталу законом не встановлено, але мати його вони все ж повинні» [24].

Джерелами збільшення розміру статутного капіталу можуть бути:

а) додаткові внески (вклади), якими можуть бути будинки, споруди та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (у тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, у тому числі в іноземній валюті;

б) реінвестиція дивідендів;

в) спрямування прибутку до статутного капіталу.

Шляхами (способами) зміни розміру статутного капіталу акціонерного товариства є: збільшення (зменшення) кількості акцій існуючої номінальної вартості і номінальної вартості існуючої кількості акцій.

Статутний капітал виконує наступні функції:

1. Інституційну. Без формування статутного капіталу неможливе створення окремих юридичних осіб.

2. Інформаційну. Відомості про статутний капітал (насамперед про його розмір, розподіл між учасниками, предмет внесків, порядок формування) мають важливе інформаційне значення. Розмір такого капіталу та розподіл часток між учасниками дозволяє оцінити обсяг ризику учасників та кожного з них, зокрема, розподіл голосів між ними та вплив на діяльність товариства.

3. Економічну. Статутний капітал є одним з джерел формування майна юридичної особи. За рахунок внесків засновників (учасників) фінансується діяльність підприємства. Власники вкладають свої активи у підприємство, ніби надають йому позику і стають його співвласниками.

«Економічна функція виявляється і у тому, що внесками до статутного капіталу, як правило, обмежується ризик економічних втрат учасників. Вони ризикують втратити лише те, що передали як внесок до статутного капіталу.

Тому можна стверджувати, що статутний капітал потрібний насамперед самим учасникам, щоб наперед показати контрагентам межі своєї відповідальності.

Різновидом економічної функції є стартова функція статутного капіталу. Вона проявляється у тому, що майно, передане до статутного капіталу, використовуються для початку (старту) господарської діяльності.

4. Гарантійну. Розмір статутного капіталу свідчить про мінімальну вартість чистих активів. Відповідно до статутного капіталу визначається мінімальний розмір майна, який гарантує інтереси його кредиторів. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації» [27].

При оцінці власного капіталу слід дотримуватись розрахункового алгоритму, що чистий прибуток, капіталізований у підприємство, визначається тільки за умови збереження власного капіталу. Для оцінки величини збереження власного капіталу використовують дві концепції: фінансового капіталу і фізичного капіталу (виробничого потенціалу).

За фінансовою концепцією збільшення вартості чистих активів, або зменшення суми зобов'язань, або те та інше разом визначається в якості прибутку підприємства. Відповідно до фізичної концепції, власний капітал зберігається, якщо підприємство в кінці звітного періоду має аналогічний виробничий потенціал або операційні можливості, що і на початок періоду. Прибуток – це приріст вартості власних активів за звітний період.

Крім джерел власного капіталу, підприємство використовує в своїй діяльності залучені фінансові ресурси, які являють собою його зобов'язання, що розміщуються в активах і передбачають можливе майбутнє вилучення активів. Залежно від строковості залучення фінансових ресурсів їх поділяють на довгострокові (можливий строк використання більше одного року) і короткострокові (строк використання до одного року).

«За джерелами формування залучені фінансові ресурси поділяються на:

- позики банківських установ, що потребують платежів за їх обслуговування і повернення сум основного боргу;
- видані векселі для оформлення грошового боргу за фактично одержані активи (поставлені товари, виконані роботи, надані послуги);
- борги постачальникам та підрядникам за одержані товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи і послуги;
- одержані аванси (попередня оплата покупців і замовників) під поставку матеріальних цінностей, готової продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг;
- зобов'язання за усіма видами платежів, що справляються в дохід бюджету і зборів за страхуванням;
- невикладені доходи персоналу з оплати праці, а власникам – дивіденди;
- резерви для забезпечення майбутніх витрат і платежів (виплати відпусток і гарантійні зобов'язання);
- поворотну фінансову допомогу, що надається підприємству у користування на визначений строк відповідно до договору.

За відносинами з власниками залученого та позикового капіталу їх можна поділити на ті, що регулюються відповідними умовами договорів (позики банків, заборгованість постачальникам), визначені порядком розрахунків (заборгованість з податків і зборів, оплати праці), використовуються в порушення визначених умов і за які виникають додаткові витрати у вигляді штрафних санкцій. У підприємства можуть бути непередбачені зобов'язання, які вимагають витрачання ресурсів в сумі очікуваних збитків або вартості прийнятих на себе зобов'язань за договорами поруки» [13].

«При здійсненні діяльності капітал підприємства під впливом господарських операцій безпосередньо змінюється як за величиною, так і за складом. За характером впливу на капітал господарські операції можна поділити на три типи.

Перший тип. Відбувається переміщення та зміна структури капіталу (фінансових ресурсів), а загальна сума його не змінюється. Наприклад, підприємство використало одержаний чистий нерозподілений прибуток (власний капітал – зобов'язання перед власниками підприємства) для нарахування власникам дивідендів. Нерозподілений прибуток, як частина власного капіталу підприємства, зменшився, а заборгованість підприємства перед власниками збільшилась на таку ж суму нарахованих дивідендів. Власний капітал підприємства зменшився і, відповідно, збільшились поточні зобов'язання. Загальна сума фінансових ресурсів підприємства, а також його активів (до часу виплати дивідендів) не зміниться.

Другий тип. Збільшується капітал і активи підприємства на рівновелику суму. Наприклад, підприємство одержало позику в банку як джерело капіталу для формування грошових коштів щодо забезпечення розрахунків з постачальниками. Грошові кошти підприємства збільшилися на суму позики, але і капітал за джерелом зобов'язання перед банком теж збільшився на цю суму. Сума капіталу через зобов'язання за позику в частині грошових коштів щодо здійсненої господарської операції одночасно збільшилися на дану суму (до часу використання грошових коштів).

Третій тип. Зменшується капітал і активи на однакову суму. Наприклад, підприємство погасило заборгованість постачальникам. Грошові кошти (активи) підприємства зменшилися на суму заборгованості, зобов'язання перед постачальниками теж зменшилась на аналогічну суму. Активи і зобов'язання підприємства за господарською операцією зменшилися на однакову суму.

Отже, підприємство в процесі своєї діяльності може використовувати всі доступні йому джерела формування капіталу, забезпечуючи при цьому свою фінансову стабільність. При формуванні значної частки капіталу за рахунок джерел залучених фінансових ресурсів виникає небезпека щодо можливості повернення зобов'язань через додаткові фінансові витрати за право користування ними. Однак, формування активів за рахунок залучених

фінансових ресурсів є привабливим, оскільки плата за їх користування не має прямого зв'язку з майбутнім чистим прибутком підприємства. Залучення фінансових ресурсів є завжди ефективним, якщо відсоток плати за них буде менший, ніж рентабельність активів підприємства. Водночас, якщо підприємство формує свої активи за рахунок власного капіталу, його фінансовий стан зміцнюється, і навпаки, при здійсненні господарської діяльності за рахунок залученого капіталу воно втрачає фінансову автономність.

При визначенні джерел формування капіталу сільськогосподарського підприємства необхідно враховувати особливості всіх напрямків їх поповнення.

Власний капітал характеризується наступними основними позитивними особливостями:

1. Простотою залучення, так як рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу (особливо за рахунок внутрішніх джерел його формування) приймаються власниками і менеджерами підприємства без необхідності отримання згоди інших господарюючих суб'єктів.

2. Більш високою здатністю генерування прибутку у всіх сферах діяльності, тому що при його використанні не потрібна сплата позичкового відсотка в усіх його формах.

3. Забезпеченням фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності, а відповідно, і зниженням ризику банкрутства.

Разом з тим, йому притаманні такі недоліки:

1. Обмеженість обсягу залучення, а отже і можливостей істотного розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його життєвого циклу.

2. Висока вартість порівняно з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу.

3. Невикористана можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикових фінансових коштів,

оскільки без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності діяльності підприємства над економічною» [7].

Таким чином, «підприємство, що використовує тільки власний капітал, має найвищу фінансову стійкість, але обмежує темпи свого розвитку (тому що не може забезпечити формування необхідного додаткового обсягу активів в періоди сприятливої кон'юнктури ринку) і не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал.

Позиковий капітал характеризується наступними позитивними особливостями:

1. Досить широкими можливостями залучення, особливо при високому кредитному рейтингу підприємства, наявності застави або гарантії поручителя.

2. Забезпеченням росту фінансового потенціалу підприємства при необхідності суттєвого розширення його активів і зростання темпів зростання обсягу його господарської діяльності.

3. Більш низькою вартістю в порівнянні з власним капіталом за рахунок забезпечення ефекту «податкового щита» (вилучення витрат з його обслуговування з оподатковуваної бази при сплаті податку на прибуток).

4. Здатністю генерувати приріст фінансової рентабельності.

У той же час використання позикового капіталу має наступні недоліки:

1. Використання цього капіталу генерує найбільш небезпечні фінансові ризики в господарській діяльності підприємства - ризик зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно зростанню питомої ваги використання позикового капіталу.

2. Активи, сформовані за рахунок позикового капіталу, генерують меншу (за інших рівних умов) норму прибутку, яка знижується на суму сплаченого позичкового відсотка в усіх його формах (відсотка за банківський кредит; лізингової ставки; купонного відсотка по облігаціях; вексельного відсотка за товарний кредит та інше).

3. Висока залежність вартості позикового капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку. У ряді випадків при зниженні середньої ставки позичкового відсотка на ринку використання раніше отриманих кредитів (особливо на довгостроковій основі) стає підприємству не вигідним у зв'язку з наявністю більш дешевих альтернативних джерел кредитних ресурсів.

4. Складність процедури залучення (особливо у великих розмірах), так як надання кредитних ресурсів залежить від рішення інших господарюючих суб'єктів (кредиторів), вимагає в ряді випадків відповідних зовнішніх гарантій або застави (при цьому гарантії страхових компаній, банків або інших господарюючих суб'єктів надаються, як правило, на платній основі).

Таким чином, підприємство, що використовує позиковий капітал, має більш високий фінансовий потенціал свого розвитку (за рахунок формування додаткового обсягу активів) і можливості приросту фінансової рентабельності діяльності, однак більшою мірою генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства (зростаючі в міру збільшення питомої ваги позикових коштів в загальній сумі використовуваного капіталу)» [5].

1.3 Методологія фінансового аналізу джерел формування капіталу підприємства

«Ефективне управління капіталом, як основна складова системи управління, здатне забезпечити одержання і закріплення позитивних результатів господарської діяльності вітчизняних підприємств. Проте результативність їх роботи значною мірою залежить від глибини застосування аналізу для пошуку оптимальних управлінських рішень.

Політика управління власним капіталом є частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що проводиться для забезпечення його виробничо-комерційної діяльності» [7].

Трансформація економічних відносин на нинішньому етапі економічного розвитку вимагає значних фінансових інвестицій, тому кожне підприємство самостійно вирішує збільшити свій капітал, свої ефективні інвестиції та реінвестиції. Вибір варіантів і способів залучення капіталу залежить від сфери діяльності, організаційної та правової форми підприємства. Крім того, на прийняття рішень про управління акціонерним капіталом впливають як зовнішні фактори, так і внутрішні характеристики підприємства (одна компанія вибирає метод запозичення капіталу, інша - вибирає політику внутрішнього фінансування, мобілізації резервів і реінвестування більшої частини прибутку, і т.д.).

Структура власності компанії (зовнішні і внутрішні власники, співвідношення акціонерного та кредитного капіталу), фінансова інфраструктура (рівень розвитку ринку), правова система (захист інвесторів, законодавство про банкрутство) мають певний вплив на прийняття рішень, пов'язаних з формуванням капіталу. Суть політики управління капіталом полягає у вирішенні наступних питань :

- вибір між джерелами формування капіталу. Ключовою особливістю кредитних фондів є їх своєчасне погашення з урахуванням плати за використання (процент).
- вибір схеми мінімізації податкових платежів;
- вибір форми залучення зовнішніх джерел фінансування і забезпечення їх привабливості на фінансових ринках;
- дивідендної політики і пропорцій між реінвестованим прибутком і прибутком, який сплачується власникам [10].

Політика управління компонентами власного капіталу сільськогосподарського підприємства здійснюється в наступному порядку :

1. Аналіз формування загального власного капіталу в період до планування. На даному етапі вивчається відповідність між темпами зростання власного капіталу і обсягом випуску.

2. Вивчається взаємозв'язок між зовнішніми і внутрішніми джерелами

формування власного капіталу.

3. Проводиться оцінка адекватності власного капіталу за звітний період. Критерієм такої оцінки може бути коефіцієнт самофінансування розвитку підприємств, який розраховується як відношення запланованого обсягу формування власних фінансових ресурсів до запланованого зростання активів.

4. Визначається загальна потреба у власному капіталі в плановому періоді.

5. «З точки зору основних елементів акціонерного капіталу оцінюється вартість акціонерного капіталу. Результати цієї оцінки є основою для розробки управлінських рішень щодо вибору джерел формування власного капіталу, що забезпечить його зростання.

6. Забезпечення загальної суми власного капіталу протягом планового періоду може бути досягнуто за рахунок залучення додаткового пайового капіталу або додаткового випуску акцій або з інших джерел.

7. Оптимізація співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел власного капіталу. Рекомендується враховувати, що витрати на залучення власного капіталу з зовнішніх джерел не повинні перевищувати запланованої вартості запозичення. Крім того, зростання додаткового пайового капіталу за рахунок зовнішніх інвесторів може негативно позначитися на управлінні компанією її першими засновниками» [16].

Для будь-якого підприємства «принципове значення має віддача у формі прибутку використання як власних, так і залучених коштів. Якщо підприємство у своїй діяльності використовує власний і позичковий капітал, тоді дохідність власного капіталу може бути підвищена за рахунок банківських кредитів.

Мета управління капіталом, як власним, так і залученим, - підвищення рентабельності і, як наслідок, збільшення прибутку підприємства. Для досягнення цієї мети необхідно визначити завдання управління фінансовою діяльністю, які спрямовані на досягнення різних цілей:

- уникнення фінансових втрат (прибутку, доходу, капіталу);
- максимізація «ціни підприємства» через зростання курсової вартості акцій;
- зростання обсягів виробництва і реалізації продукції (товарів);
- максимізація прибутку і мінімізація витрат;
- забезпечення достатнього рівня доходності активів, власного капіталу.

Пріоритетність тієї чи іншої мети визначається кожним сільськогосподарським підприємством окремо. Найбільш поширеним в міжнародній практиці є твердження про те, що мета управління капіталом полягає в тому, щоб забезпечити максимальний дохід власникам підприємств, що, в свою чергу, пов'язано зі збільшенням прибутку, прибутку на капітал з мінімальним рівнем ризику.

Існують і інші точки зору щодо процесу управління позичковим капіталом. Наприклад, основою підприємства може бути зростання виробництва і продажів.

У процесі управління позичковим капіталом необхідно:

1. Аналіз процесу формування та використання позикового капіталу за звітний період.

Для цього рекомендується проаналізувати загальну суму позикових коштів за звітний період, форму залучення і інтенсивність їх використання. У процесі аналізу необхідно зіставити темпи зростання позик і власних коштів; визначити зміни в економічних показниках (обсяг операційної, фінансової та інвестиційної діяльності); загальну суму активів підприємства; визначити і аналізувати динаміку позикового капіталу за термінами погашення.

2. Вивчення умов надання кредиторами різних форм фінансових і товарних позик, пов'язуючи форми позик зі станом фінансового і товарного ринків.

3. Розрахувати і проаналізувати ефективність використання позикових коштів у розрізі окремих складових і в цілому. На цьому етапі доцільно

визначити показники оборотності і рентабельності позичкового капіталу, а також визначити мету залучення капіталу в майбутньому періоді.

4. Визначити максимальний обсяг залученого капіталу з урахуванням забезпечення достатньої фінансової стійкості підприємства.

5. Вибір форм залучення позичкових коштів підприємство повинно здійснювати виходячи зі специфіки своєї господарської діяльності.

6. Проаналізувати умови залучення кредитів (терміни надання кредиту; ставка процентів за кредит; умови виплати суми процентів; умови виплати основної суми боргу та інші).

7. Забезпечити своєчасні розрахунки за отримані кредити. Платежі за обслуговування залученого капіталу відображаються у платіжному календарі і повинні контролюватися в процесі поточної фінансово-господарської діяльності підприємства [20].

Ефективність діяльності підприємства значною мірою характеризується показником ефективності використання капіталу, тобто максимальної його віддачі, яка виражається збільшенням суми прибутку на 1 гривню капіталу. В результаті капітал повертається в більшій сумі, тобто з прибутком.

Звідси, ефективність використання капіталу характеризується його віддачею, прибутковістю (рентабельністю) як відношення суми прибутку до середньорічної суми капіталу» [18].

Коефіцієнт прибутковості (рентабельності) капіталу (К п.к.) обчислюють за

$$Кп.к. = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середньорічна сума капіталу}} \quad (1.1)$$

формулою:

Для розрахунку коефіцієнт прибутковості капіталу можуть використовуватись різні види прибутку, але найбільш правильно обирати чистий прибуток, скоригований на суму сплачених процентів за кредит.

У розрахунок середньорічної суми загального капіталу не включають «непродуктивний» капітал (устаткування для установки, незавершені

капітальні вкладення, витрати майбутніх періодів).

Показник рентабельності сукупного інвестованого капіталу характеризує рівень продуктивності всього капіталу, незалежно від джерел його надходження.

Оскільки кожен інвестор зацікавлений у тому, скільки прибутку приносять їм власні вкладення в бізнес, доцільно визначити рівень прибутку на власний капітал (К п.в.к.):

$$Кп.в.к. = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна сума власного капіталу}} \quad (1.2)$$

На основі цього показника роблять висновки про перспективи діяльності, ринкової стійкості, наявності фінансових резервів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

Таким чином, ефективність використання капіталу характеризується його прибутковістю та оборотністю, оскільки чим швидше капітал обертається, тим більше прибутку він може принести підприємству.

Для оцінки ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств у вітчизняній та зарубіжній практиці використовують досить багато різноманітних показників, а також методів оцінки використання капіталу. Однак основним при оцінці є показники оборотності капіталу, а також коефіцієнти фінансування, фінансової стійкості та незалежності підприємства [21].

Основні показники ефективності використання та управління капіталом разом з методикою їх розрахунку наведені в табл. 1.1.

Трансформація економіки держави до сучасних ринкових вимог потребує створення пріоритетних умов для вітчизняних сільськогосподарських виробників і посилення їх фінансових позицій на вітчизняному та міжнародному ринках, що, у свою чергу, призводить до підвищення добробуту суспільства в цілому.

Зростання потреби підприємств в капіталі, розгортання конкурентної боротьби за обмежені ресурси фінансового ринку, необхідність їх

здешевлення для підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, зниження рівня ризиків актуалізували розширення сфер застосування аналітичного обґрунтування рішень в управлінні капіталом підприємства.

Таблиця 1.1

Показники ефективності використання капіталу підприємства

Показник	Формула	Характеристика
Оборотність сукупного капіталу у днях	$360 / \text{Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу}$	відображає інтенсивність використання сукупного капіталу підприємства
Оборотність власного капіталу у днях	$360 / \text{Коефіцієнт оборотності власного капіталу}$	показує кількість днів, за які власний капітал зробить 1 операційний оберт
Оборотність позикового капіталу у днях	$360 / \text{Коефіцієнт оборотності позикового капіталу}$	показує кількість днів, за які позиковий капітал зробить 1 операційний оберт
Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / Валюта балансу	говорить про збільшення обсягів виручки від реалізації в розрахунку на 1 гривню відповідного капіталу
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / Власний капітал	
Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / Сума довгострокових та поточних зобов'язань	
Коефіцієнт закріплення сукупного капіталу	$1 / \text{Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу}$	характеризується розміром відповідного капіталу, який припадає на 1 гривню виручки від реалізації продукції підприємства
Коефіцієнт закріплення власного капіталу	$1 / \text{Коефіцієнт оборотності власного капіталу}$	
Коефіцієнт закріплення позикового капіталу	$1 / \text{Коефіцієнт оборотності позикового капіталу}$	
Коефіцієнт незалежності	Власний капітал / Валюта балансу	показує, яку частину у загальних вкладеннях у підприємство складає власний капітал, характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування його діяльності
Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал + Довгострокові зобов'язання / Валюта балансу	характеризує фінансовий стан та платоспроможність підприємства як позичальника коштів
Коефіцієнт фінансування	Власний капітал / довгострокових і поточних	показує, яка частка власних коштів підприємства

	зобов'язань	припадає на одиницю всіх залучених коштів
--	-------------	---

При прийнятті перспективних управлінських рішень у сфері формування капіталу підприємства виникла необхідність врахування впливу всіх внутрішніх і зовнішніх чинників, що дозволить забезпечувати сумісність стратегії і тактики з можливостями підприємства, знизити вартість та визначити оптимальне співвідношення ресурсів, керувати рівнем фінансового ризику, впливати на рівень потреби в додатковому капіталі.

Ефективне управління капіталом слід ототожнювати не лише з контролем за його рухом, але й можливістю планування майбутньої потреби в ресурсах, виявленню невикористаних внутрішніх резервів мобілізації капіталу.

Висновки до розділу 1

1. Капітал підприємства пропонується тлумачити як загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. Фінансова структура капіталу являє собою відношення всіх форм власних і позикових коштів, що використовуються підприємством в ході його економічної діяльності до фінансових активів.

2. Основна мета формування власного капіталу підприємства полягає в задоволенні потреби в придбанні необхідних активів і оптимізації його структури з точки зору забезпечення умов для його ефективного використання. На додаток до джерел власного капіталу компанія використовує в своїй діяльності відповідні фінансові ресурси, які є її зобов'язаннями, і які розміщуються в активах і забезпечують можливість вилучення активів в майбутньому.

3. Метою управління капіталом є забезпечення максимального доходу власникам підприємства, що пов'язане зі зростанням прибутку, доходності

капіталу за мінімального рівня ризику. Таким чином, ефективність використання капіталу характеризується його прибутковістю та оборотністю, оскільки чим швидше капітал обертається, тим більше прибутку він може принести підприємству. Для оцінки ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств використовують досить багато різноманітних показників та методів оцінки. Однак основним при оцінці є показники оборотності капіталу, а також коефіцієнти фінансування, фінансової стійкості та незалежності підприємства.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України

Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва Національної аграрної академії наук України (ДДС ІОБ НААН України) заснована 27 лютого 2003 р. Знаходиться за адресою: 52041, с. Олександрівка, вул. Опитна, 1, Дніпровський район, Дніпропетровська область.

Вид діяльності державного підприємства – дослідження й експериментальні розробки у сфері інших природничих і технічних наук.

Господарство складається з відділення рослинництва, механізованого току, тваринництва, автомобільного гаража, центрального складу, складу паливно-мастильних матеріалів, підрозділу охорони.

Відділення рослинництва і механізований тік розташовані в південно-східній частині від центральної контори на відстані до 3-х км. В рослинництві вирощують зернові культури - це пшеницю, ячмінь, кукурудзу, і технічні - соняшник і ріпак.

Відділення рослинництва складається з тракторної бригади, рілничої бригади і їдальні. Виробничий процес очолює керуючий відділенням.

Тракторний парк налічує 27 тракторів і 6 зернових комбайнів. Механізований тік очолює завідуючий механізованим током.

Автомобільний гараж, центральний склад і склад паливно-мастильних матеріалів знаходяться на відстані до 1 км від центральної контори. Ці ділянки очолюють завідуючі відповідних підрозділів. Машинний парк налічує 30 автомобілів.

За даними річного звіту визначимо склад та структуру земельних угідь, тобто співвідношення окремих видів земель у загальній площі господарства.

Структура земельних угідь не є постійною в господарстві. Вона може змінюватися при розкорчовуванні пнів і чагарників, розорюванні перелогових земель.

Відповідно до табл. 2.1 проаналізуємо склад та структуру земельних угідь ДДС ІОБ НААН України.

Таблиця 2.1

Динаміка складу та структури земельних угідь
ДДС ІОБ НААН України за 2016 – 2019 рр.

Показник	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відношення 2019 р. у % до 2016 р.
	га	%	га	%	га	%	га	%	
Загальна земельна площа	4085	100,0	3874	100,0	3685	100,0	3755	100,0	91,92
в т.ч. с.-г. угідь	4051	99,2	3809	98,3	3594	97,5	3685	98,1	90,97
з них ріллі	4002	98,0	3786	97,7	3486	94,6	3578	95,3	89,41
інші земельні угіддя	34	0,8	65	1,7	91	2,5	70	1,9	205,88
Приходиться на 1 робітника: -с.-г. угідь	40,11	x	38,09	x	30,46	x	33,80	X	84,27
- ріллі	39,62	x	37,86	x	29,54	x	32,83	X	82,86

Виходячи з табл. 2.1 можна проаналізувати, що за досліджуваний період загальна площа підприємства зменшилась на 8,08 % (330 га). Також за досліджуваний період змінилася і структура земельних угідь. Кількість сільськогосподарських угідь зменшилась на 9,03 % (366 га), площа ріллі також зменшилась на 10,59 % (424 га), оскільки підприємство більше не має у власності земель сільськогосподарського призначення, крім ріллі.

Частка сільськогосподарських угідь та ріллі, яка припадає в середньому на 1 середньорічного працівника, зменшилась на 15,73 % та 17,14 % відповідно. Такі помітні зміни були зумовлені скороченням площі земель та збільшенням середньої чисельності робітників підприємства за 2016-2019

роки на 8 %.

Наявність і використання трудових ресурсів у ДДС ІОБ НААН України наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка трудових ресурсів та ефективність їх використання у
ДДС ІОБ НААН України за 2016 – 2019 рр.

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відношення 2019 р. до 2016 р., %
Валова продукція в порівняних цінах 2010 р., тис. грн. - всього:	16455,18	26602,79	15793,17	20574,92	125,04
в т.ч. в рослинництві	14835,34	25069,55	14180,97	18944,89	127,70
в тваринництві	1619,84	1533,25	1612,20	1630,03	100,63
Середньорічна кількість працівників, осіб – всього:	101	100	118	109	108,00
в т.ч. в рослинництві	91	91	109	101	111,00
в тваринництві	10	9	9	8	80,00
Річна продуктивність праці, тис. грн. – всього:	162,92	266,03	133,84	188,76	115,86
в т.ч. в рослинництві	163,03	275,49	130,10	187,57	115,06
в тваринництві	161,98	170,36	179,13	203,75	125,79

Проаналізувавши табл. 2.2, зробимо висновок, що за досліджуваний період чисельність робітників, як в цілому по господарству, так і по кожній галузі окремо, має тенденцію до збільшення, окрім 2018 року, в якому кількість працівників зменшилась порівняно з попереднім. Ми бачимо, що загалом по підприємству в період з 2016 по 2019 роки середньорічна кількість робітників збільшилась на 7,92 % й в поточному році склала 109 чоловік, що на 8 чоловік більше за аналогічний показник базового періоду. За той же період окремо по рослинництву даний показник збільшився на 11 %, тобто кількість працівників в галузі рослинництва зросла на 10 чоловік, а по тваринництву зменшився на 20 %, тобто кількість працівників в даній галузі

скоротилась на 2 людини. Це обумовлене виробничою необхідністю, кадровою політикою підприємства та «людським фактором», тобто особистим бажанням робітників. Річна продуктивність праці загалом по підприємству за 2016-2019 роки зросла на 15,86 %.

Одним з основних напрямків роботи будь-якого підприємства є виготовлення і збут своєї продукції. Загальні відомості про ринкову діяльність підприємства можна знайти у формі 50 с.-г. «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств». Проведемо детальний аналіз складу та структури товарної продукції ДДС ІОБ НААН України.

На протязі досліджуваного періоду при значних коливаннях структури товарної продукції все ж таки жодна галузь не має сталої переваги, отже підприємство є багатогалузевим. Але якщо порівнювати за чотири роки, то спеціалізація підприємства зерно-м'ясна, оскільки стабільним залишалось вирощування пшениці й соняшнику, а в тваринництві – вирощування свиней, що є вузькою спеціалізацією. Також ми бачимо, що ДДС ІОБ НААН України надає послуги в галузі сільського господарства. Динаміка послуг в сільському господарстві за досліджуваний період значно знизилась (на 82,8 %).

У відсотковому відношенні обсяг реалізації кукурудзи на зерно в господарстві в 2019 році збільшився майже в 23 разів, що цілком можливо, враховуючи різке збільшення обсягів її реалізації (рис. 2.1).

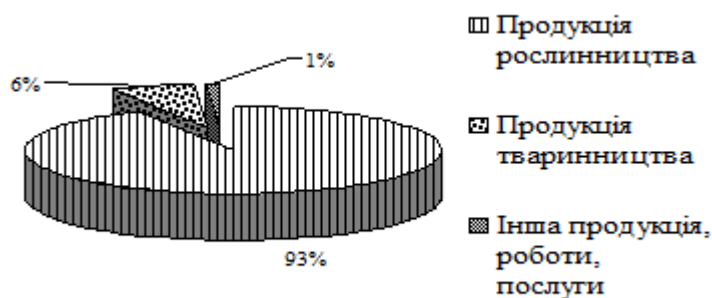

Рис. 2.1. Структура товарної продукції ДДС ІОБ НААН України за 2019 рік,

%

На рис. 2.1 можна проглянути особливості спеціалізації господарства за галузями.

В 2019 році в структурі товарної продукції з'явилася гречка, якої було реалізовано на 94,2 тис. грн. більше, ніж в 2016 році. За період 2017-2018 років даний вид культури не був представлений на ринку збуту. У ДДС ІОБ НААН України основною галуззю виробництва є рослинництво, тобто вирощування зернових і технічних культур.

Оскільки підприємство може реалізувати продукцію рослинництва тоді, коли на ринку вигідна кон'юнктура ціни, то структура реалізації товарної продукції не точно відображає спеціалізацію. На рис. 2.2 можемо спостерігати структуру зернових і технічних культур за 2019 рік.

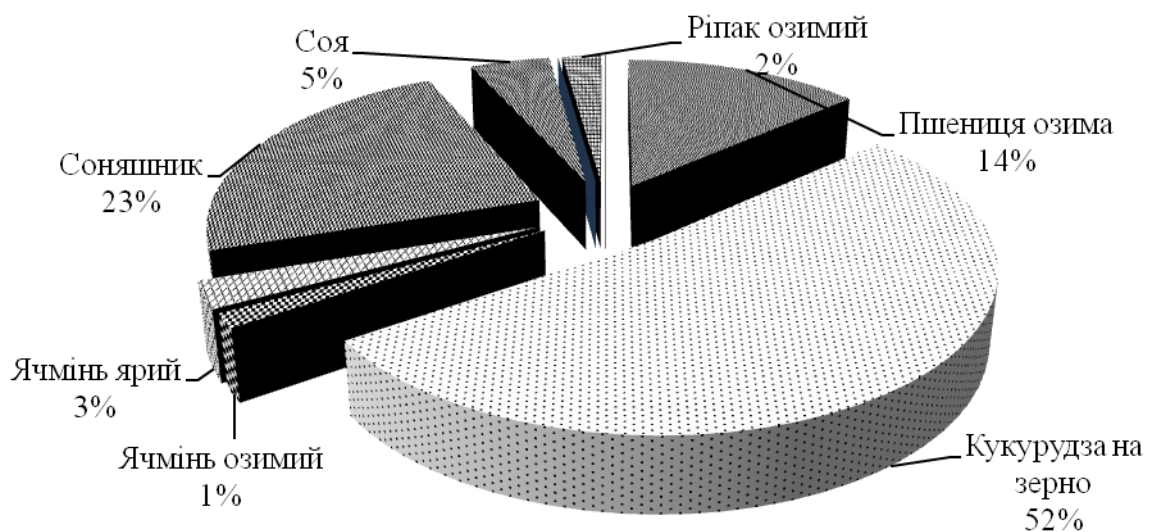

Рис. 2.2. Структура сільськогосподарських культур в посівній площі ДДС ІОБ НААН України в 2019 р.

Для визначення рівня спеціалізації даного підприємства за основними видами виробленої продукції за досліджуваний період склали ранжирований ряд. Далі зробимо наступний розрахунок за формулою:

$$K = 100 : (\sum \text{ПВі} (2i - 1)), \quad (2.1.)$$

де ПВі - питома вага і-го виду товарної продукції в загальному її об'єму;
і – порядковий номер окремих видів продукції по їх питомій вазі в ранжированому ряді.

Отримані розрахунки за формулою 2.1 наведені нижче в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Ранжирований ряд питокої ваги окремих видів продукції

ДДС ІОБ НААН України, %

Рік	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	К
2016	30,31	21,23	16,22	11,01	6,73	6,26	5,97	1,82	0,44	-	2,13
2017	65,13	10,4	8,98	6,14	5,05	3,47	0,82	0,02	-	-	2,08
2018	52,07	24,85	7,2	3,9	0,16	-	-	-	-	-	2,13
2019	52,85	16,46	8,53	6,24	5,70	3,58	3,13	1,49	0,95	0,59	2,14

Провівши аналіз отриманих даних з табл. 2.3, можемо зробити висновок, що ДДС ІОБ НААН України є дослідною станцією з комбінованою спеціалізацією, оскільки має три головні і 3-4 додаткові галузі, а головні в структурі товарної продукції становлять понад 70 %. Проте в 2019 році підприємство має лише дві головні галузі виробництва, однак це ніяк не впливає на тип його спеціалізації. Доказом цього є розрахований коефіцієнт для даного року, який складає 2,14, а, як відомо, підприємства комбінованої спеціалізації мають даний коефіцієнт від 0,71 і вище.

Відповідно до табл. 2.4, розглянемо та проаналізуємо основні виробничо-фінансові показники діяльності ДДС ІОБ НААН України за досліджуваній період 2016-2019 роки.

Провівши аналіз табл. 2.4 можна зробити висновок, що за досліджуваній період в ДДС ІОБ НААН України у звітному році в порівнянні з базисним спостерігається факт неоптимального використання виробничих ресурсів та збільшення обсягів виробничого навантаження на

робітників.

Однак врожайність основних сільськогосподарських культур підприємства – зернових та технічних – за період 2016-2019 років збільшилась на 46,32 % та 26,68 % відповідно.

Так, кількість валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у звітному році в порівнянні з базисним збільшилась на 35,79 %. Валової продукції в розрахунку на 1 гривню основних фондів товариства в звітному році отримано майже вповнину менше, ніж в базисному. При цьому спостерігається ріст продуктивності праці. Так, виробництво валової продукції на 1 середньорічного працівника зросло на 46,32 %.

Таблиця 2.4

Динаміка основних показників виробничо-господарської діяльності
ДДС ІОБ НААН України

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відношення 2019 р. у % до 2016 р.
Приходиться основних фондів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	153,21	230,74	343,90	382,88	249,90
Вироблено валової продукції в співставних цінах, тис. грн. в розрахунку на: - 100 га с.-г. угідь	411,17	702,66	453,05	558,34	135,79
- 1 грн. основних фондів	2,68	3,05	1,32	1,46	54,34
- 1 середньорічного робітника	162,92	266,03	133,84	188,76	115,86
Урожайність, ц/га: - зернових і - зернобобових	30,19	56,52	20,64	44,17	146,32
- соняшника	23,88	26,89	17,06	30,26	126,68
Рівень рентабельності, %	36,02	51,78	3,81	0,07	0,19

Однак рівень рентабельності знизився з 36 % в 2016 році до 0,07 % в

2019 році, який відображає прибутковість виробництва.

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємству необхідно мати певну суму грошових коштів для закупівлі сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів та інших матеріальних цінностей.

Відповідно до табл. 2.5, проведемо аналіз складу та динаміки основних і оборотних засобів підприємства, рівень забезпеченості та ефективність їх використання за 2016-2019 роки.

Таблиця 2.5

Динаміка основних і оборотних засобів, рівень забезпеченості та ефективність їх використання в ДДС ІОБ НААН України

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відношення 2019 р. до 2016 р., %
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	6131,50	8736,00	11988,50	14109,00	230,11
Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн.	14706,50	19956,00	21618,50	21118,50	143,60
Фондозабезпеченість в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	153,21	230,74	343,90	382,88	249,90
Фондоозброєність праці в розрахунку на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	60,71	87,36	101,60	129,44	213,22
Фондовіддача в розрахунку на 100 грн. основних фондів, грн.	268,37	304,52	131,74	145,83	54,34
Фондомісткість 100 грн. валової продукції, грн.	37,26	0,03	0,08	0,07	0,18
Вартість оборотних фондів в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	367,48	527,10	620,15	573,09	155,95

Проаналізувавши дані табл. 2.5, ми бачимо, як змінювалася структура оборотних активів підприємства в період з 2016 по 2019 роки. Загальна сума

оборотних засобів зростає за досліджуваний період на 43,60 %.

Фондозабезпеченість в розрахунку на 100 гектар сільськогосподарських угідь має тенденцію до зростання, за досліджуваний період збільшилась в 1,5 разів. Це також підтверджує збільшення фондоозброєності праці в розрахунку на 1 середньорічного працівника в 2,1 рази. Вартість оборотних фондів в розрахунку на 100 га с.-г. угідь в 2019 році склала 573,09 тис. грн., що на 55,95 % перевищує аналогічний показник підприємства за 2016 рік.

Середньорічна вартість основних фондів також має тенденцію до зростання, що добре видно на рис. 2.3.

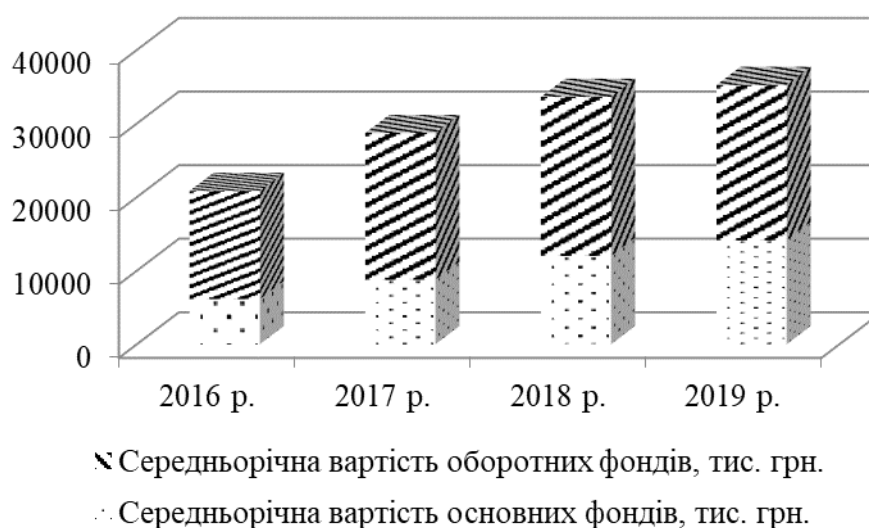

Рис.2.3. Динаміка середньорічної вартості основних і оборотних фондів ДДС ІОБ НААН України в 2016-2019 рр., тис. грн.

Така тенденція є наслідком значного збільшення загальної вартості оборотних засобів за звітний період.

Отже, можемо зробити висновок, що дослідна станція розширила своє виробництво, внаслідок чого відбулося зростання запасів. Середньорічна вартість основних фондів господарства збільшилась більш як вдвічі, порівняно з базовим 2016 роком. Так, як частина валової продукції в запасах залишилася на тому ж рівні, то це говорить, що ДДС ІОБ НААН України змогло реалізувати більшу частину виробленої продукції за звітний 2019 рік.

2.2. Аналіз складу та джерел формування капіталу ДДС ІОБ НААН України

Протягом поточної господарської та економічної діяльності у підприємства ДДС ІОБ НААН України склад та структура капіталу не є стабільними. Зміни стосуються збільшення та зменшення як абсолютного розміру капіталу, так і окремих його складових. Постійно здійснюється перетворення одних ресурсів на капітал, інших – на товар або інші види матеріальних та нематеріальних цінностей.

Проведемо аналіз динаміки складу та структури власного капіталу ДДС ІОБ НААН України за період 2016-2019 рр.

Таблиця 2.6

Динаміка складу та структури власного капіталу ДДС ІОБ НААН України

Джерело капіталу	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення 2019 р. до 2016 р. (+,-)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Статутний капітал	500	2,7	500	1,6	500	1,6	500	1,5	0	100
Нерозподілений прибуток	17716	97,3	30775	98,4	31020	98,4	31772	98,5	14056	179,3
Разом	18216	100,0	31275	100,0	31520	100,0	32272	100,0	13304	177,2

Відповідно до табл. 2.6 складовими власного капіталу ДДС ІОБ НААН України за досліджуваний період є статутний капітал та нерозподілений прибуток. Величина статутного капіталу протягом 2016-2019 років залишилась незмінною і склала 500 тис. грн. В загальній структурі власного капіталу даний показник в базовому періоді склав 2,7 %, а в наступних його питома вага не змінилась – 1,6 %, однак в звітному році його питома вага в загальному обсязі власного капіталу знизилась до 1,5 %. Обсяг

нерозподіленого прибутку в звітному році склав 31772 тис. грн., що на 79,3 % більше, ніж аналогічний показник базового року.

Загальна величина власного капіталу за 2016-2019 роки збільшилась на 77,2 % й у поточному періоді дорівнює 32272 тис. грн.

Відповідно до отриманих результатів можна зробити висновок, що обсяг статутного капіталу за чотири роки залишився незмінним, на відміну від нерозподіленого прибутку, що можна спостерігати на рис. 2.4.

Фінансування діяльності підприємства тільки за рахунок власних коштів не завжди вигідне для нього, особливо в тому разі, коли виробництво має сезонний характер.

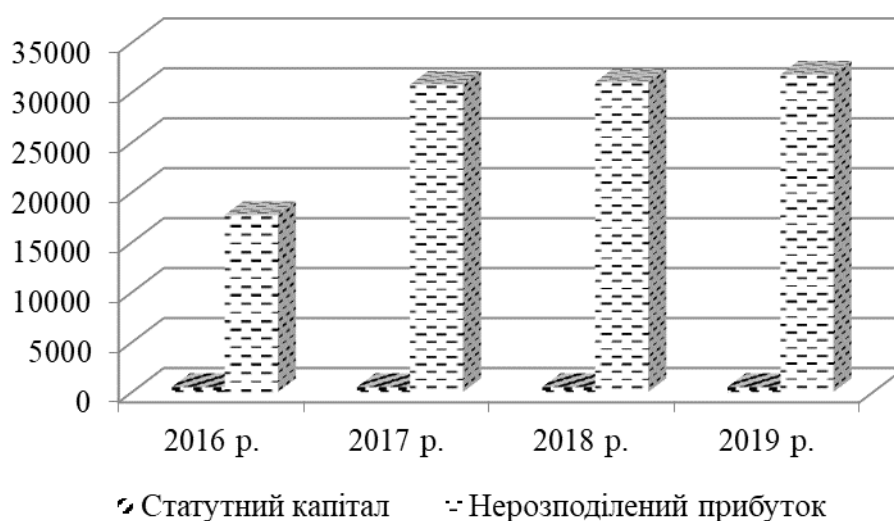

Рис. 2.4. Динаміка складу власного капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр., тис. грн.

Разом з тим, необхідно враховувати, що «пропорційно зростанню частки позикового капіталу зростає ризик зниження фінансової стабільності і платоспроможності підприємства, знижується прибутковість сукупних активів за рахунок виплачуваного позикового процента.

Необхідність залучення позикових коштів як джерела фінансування підприємства визначається характером кругообігу основних і оборотних коштів.

Як правило, за рахунок власних оборотних коштів підприємства

створюють мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей. Але потреба в коштах для створення запасів упродовж року коливається, особливо у підприємств із сезонним характером виробництва.

З позиції ефективності використання фінансових ресурсів підприємству раціонально вкладати в оборотні кошти мінімум власних фінансових ресурсів у розмірах, достатніх для створення лише мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей і витрат виробництва, а всі інші потреби в оборотних коштах доцільно задовольняти за рахунок позикових ресурсів.»

Проаналізуємо динаміку складу та структури позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 роки.

Таблиця 2.7

Динаміка структури позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України
за 2016 – 2019 рр.

Джерело капіталу	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення 2019 р. до 2016 р., (+,-)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Розрахунки з кредиторамі: - за товари, роботи і послуги не сплачені в строк;	269	4,45	75	4,07	350	13,58	2024	41,91	1755	37,46
-з бюджетом;	-	-	-	-	12	0,47	300	6,21	288	6,21
-по страхуванню;	4	0,07	42	2,28	45	1,75	5	0,10	1	0,03
-по оплаті праці;	51	0,84	94	5,10	97	3,76	4	0,08	-47	-0,76
-з одержаних авансів	4355	71,97	-	-	-	-	-	-	-	-71,97
Інші зобов'язання	1372	22,67	1631	88,55	2073	80,44	2496	51,69	1124	29,02
Всього	6051	100,00	1842	100,00	2577	100,00	4829	100,00	1222	0,00

Відповідно до табл. 2.7 позиковий капітал ДДС ІОБ НААН України за період 2016-2019 років має тенденцію до зменшення.

Обсяг даного капіталу в поточному році склав 4829 тис. грн., що на

1222 тис. грн. менше, ніж в базовому. У структурі позикового капіталу в 2016-2019 роках найбільшу частку займають інші довгострокові та поточні зобов'язання. В 2016 році таким є кредиторська заборгованість з одержаних авансів – 71,97 %.

Найбільшого зростання зазнала кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги, обсяг якої з 269 тис. грн. збільшився до 2024 тис. грн. в 2019 році, тобто на 37,46 % більше у складі позикових коштів порівняно з базовим періодом.

Склад та структура елементів позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України в 2019 році представлені на рис. 2.5.

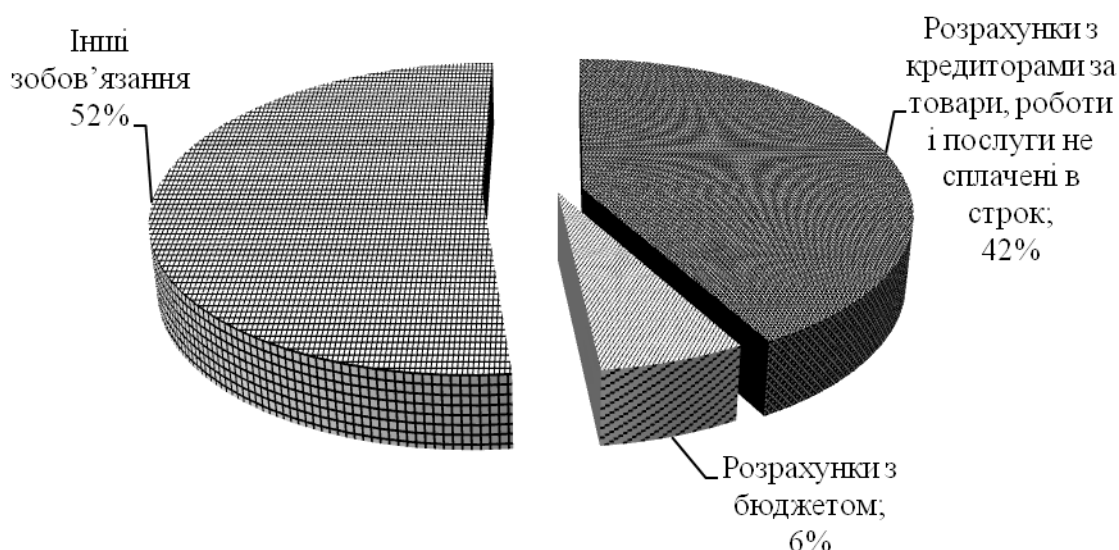

Рис. 2.5. Структура позикового капіталу ДДС ІОБ НААН України в 2019 р.

Відповідно до рис. 2.5 можна сказати, що найбільшу частку в позиковому капіталі складає сума інших зобов'язань (52 %). Також значну питому вагу в загальному обсязі має сума кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги (42 %). Частка кредиторської заборгованості перед бюджетом складає 6 %.

Від того наскільки оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу, багато в чому залежить фінансове становище підприємства.

Проаналізуємо склад та динаміку капіталу ДДС ІОБ НААН України.

Відповідно до табл. 2.8 на ДДС ІОБ НААН України за звітний період збільшилася сума власного капіталу на 77,2 % порівняно з базисним, а сума позикового капіталу за досліджуваний період зменшилась на 20,2 %, що свідчить про значне зниження ступеня фінансової залежності підприємства від зовнішніх кредиторів.

Частка власного капіталу в 2019 році в сукупному капіталі зросла на 11,9 % порівняно з 2016 роком, а позикового – зменшилась на 11,9 %.

Таблиця 2.8

Динаміка складу й структури капіталу ДДС ІОБ НААН України
за 2016-2019 рр.

Види капіталу	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення 2019 р. до 2016 р., (+,-)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Власний капітал	18216	75,1	31275	94,4	31520	92,4	32272	87,0	14056	11,9
Позиковий капітал	6051	24,9	1842	5,6	2577	7,6	4829	13,0	-1222	-11,9
Сукупний капітал	24267	100,0	33117	100,0	34097	100,0	37101	100,0	12834	0,0

Динаміку зміни обсягів власного та позикового капіталів за досліджуваний період представлено на рис. 2.6.

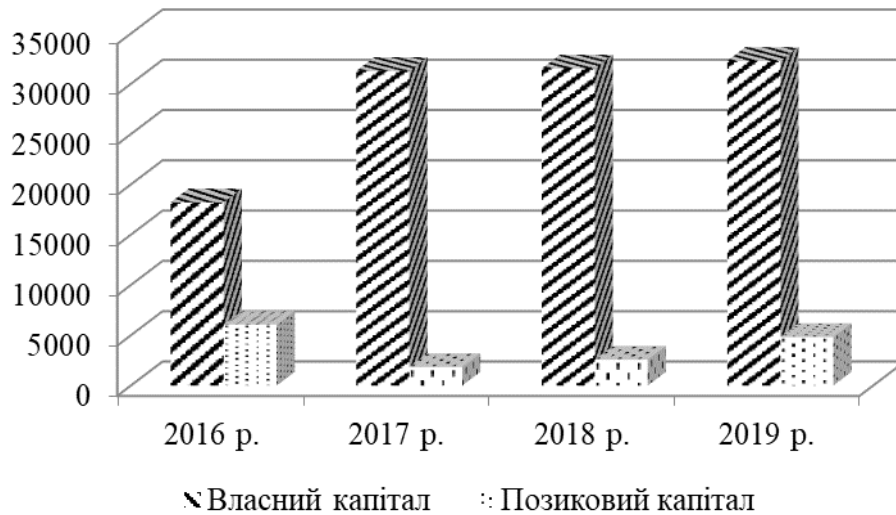

Рис. 2.6. Динаміка складу власного та позикового капіталу
ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр., тис. грн.

Фактори зміни власного капіталу встановлюємо за даними звіту форми № 4 «Звіт про власний капітал».

Відповідно до даних форми №4 можемо сказати, що власний капітал ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 років складався із статутного капіталу та нерозподіленого прибутку. Оскільки за даний період сума статутного капіталу залишалась незмінною, то величина власного капіталу змінювалась на суму чистого прибутку підприємства за 2016 рік на 4203 тис. грн., 2017 рік – на 13059 тис. грн., 2018 рік – на 245 тис. грн., 2019 рік – на 752 тис. грн. З наведених даних видно, що простежуються різкі зміни в динаміці чистого прибутку, однак порівняно з показником 2017 року рівень чистого прибутку підприємства різко знижується. Таке динамічне зниження обумовлене підвищенням собівартості виготовленої продукції за дані роки.

Отже, аналіз структури власних і позикових коштів дуже важливий для зовнішніх споживачів інформації під час вивчення ступеня фінансового ризику і для самого підприємства під час визначення перспективного варіанта організації фінансів і вироблення фінансової стратегії.

2.3. Аналіз ефективності використання капіталу підприємства

Вкладення капіталу повинно бути ефективним. Капітал у процесі свого руху проходить три стадії кругообігу: заготівельну, виробничу і збутову.

Чим швидше капітал зробить кругообіг, тим більше підприємство одержить і реалізує продукції при одній і тій же сумі капіталу за визначений період. Затримка руху засобів на будь-якій стадії веде до уповільнення оборотності капіталу, потребує додаткового вкладення коштів і може викликати значне погіршення фінансового стану підприємства.

Таким чином, ефективність використання капіталу характеризується його прибутковістю та оборотністю, оскільки чим швидше капітал обертається, тим більше прибутку він може принести підприємству.

У процесі аналізу необхідно вивчити показники оборотності капіталу, встановити, на яких стадіях кругообігу відбулося уповільнення чи прискорення руху коштів, провести порівняльний аналіз їхнього рівня з метою більш повного оцінювання ефективності роботи і пошуку резервів її підвищення.

Відповідно до табл. 2.9 проаналізуємо ефективність використання капіталу ДДС ІОБ НААН України. Дані для розрахунків та аналізу використовуються за період 2016-2019 рр.

Оборотність сукупного капіталу у звітному році зменшилась на 97 днів порівняно з базовим, при зменшенні оборотності власного та позикового капіталу за 2016-2019 роки на 14 та 84 дні відповідно.

Зниження даних показників оборотності капіталу ДДС ІОБ НААН України без сумніву є позитивним моментом, а оборотність власного капіталу майже в півтора року пояснюється сезонним виробництвом та особливостями вирощування сільськогосподарської продукції підприємства.

Таблиця 2.9

Аналіз ефективності використання капіталу ДДС ІОБ НААН України
за 2016-2019 рр.

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2016 р., (+,-)
Оборотність сукупного капіталу у днях	592	382	444	495	-97
Оборотність власного капіталу у днях	444	360	444	430	-14
Оборотність позикового капіталу у днях	148	21	34	64	-84
Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу	0,61	0,94	0,81	0,73	0,12
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,81	1,00	0,81	0,84	0,03
Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	2,44	16,96	10,73	5,59	3,15
Коефіцієнт закріплення сукупного капіталу	1,64	1,06	1,23	1,37	-0,27
Коефіцієнт закріплення власного капіталу	1,23	1,00	1,14	1,20	-0,04
Коефіцієнт закріплення позикового капіталу	0,41	0,06	0,09	0,18	-0,23
Коефіцієнт незалежності	0,75	0,94	0,92	0,87	0,12
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,77	0,95	0,93	0,87	0,10
Коефіцієнт фінансування	3,01	16,98	12,23	6,68	3,67

Оборотність сукупного капіталу у звітному році зменшилась на 97 днів порівняно з базовим, при зменшенні оборотності власного та позикового капіталу за 2016-2019 роки на 14 та 84 дні відповідно.

Зниження даних показників оборотності капіталу ДДС ІОБ НААН України без сумніву є позитивним моментом, а оборотність власного капіталу майже в півтора року пояснюється сезонним виробництвом та особливостями вирощування сільськогосподарської продукції підприємства.

Оборотність капіталу, з одного боку, залежить від швидкості оборотності основного й оборотного капіталу, а з іншого боку – від його складової структури: чим більша частка основного капіталу, що обертається

повільно, тим нижчий коефіцієнт оборотності і вища тривалість обороту всього сукупного капіталу.

Коефіцієнт оборотності сукупного та власного капіталу збільшився на 0,12 та 0,03 відповідно, що говорить про збільшення обсягів виручки від реалізації в розрахунку на одну гривню капіталу. Коефіцієнт оборотності позикового капіталу також зріс в поточному періоді на 3,15 пункти.

Коефіцієнт закріплення капіталу або ж капіталомісткість характеризується розміром відповідного капіталу, який припадає на 1 гривню виручки від реалізації продукції підприємства. Капіталомісткість сукупного, власного та позикового капіталу за період 2016-2019 років знизилась на 0,27, 0,04 та 0,23 показника відповідно, що говорить про покращення рівня ефективності використання капіталу підприємства.

Коефіцієнт незалежності показує, яку частину у загальних вкладеннях у підприємство складає власний капітал. За досліджуваний період даний показник збільшився на 0,12, а в останні роки його значення наблизилось до одиниці, що є досить позитивним, оскільки його оптимальне значення більше 0,5. Він характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування його діяльності.

Коефіцієнт фінансової стійкості характеризує фінансовий стан та платоспроможність підприємства як позичальника коштів. За 2016-2019 роки цей показник зріс на 0,10 та в звітному періоді складає 0,87. Такі результати говорять про високий рівень платоспроможності ДДС ІОБ НААН України у випадку залучення кредитів банків чи інших установ для оптимізації своєї діяльності.

Коефіцієнт фінансування показує, яка частка власних коштів підприємства припадає на одиницю всіх залучених коштів. В 2019 році даний показник збільшився на 3,67 тобто більш як вдвічі порівняно з 2016 роком. Такі зміни є наслідком значного зменшення отриманих позикових коштів за досліджуваний період, а також відповідним збільшенням обсягів власного капіталу підприємства.

Аналіз даних говорить про те, що дохідність капіталу за звітний період вища від базового рівня за всіма показниками, що свідчить про певне збільшення ефективності функціонування ДДС ІОБ НААН України.

Для більш повної характеристики фінансового стану та оцінки ефективності використання капіталу підприємства проведемо трендовий аналіз коефіцієнта оборотності сукупного капіталу, який дасть змогу виявити сильні і слабкі сторони ДДС ІОБ НААН України.

Трендовий аналіз, призначений не для аналізу поточного фінансового стану підприємства, а для прогнозу його основних фінансових показників на основі обчислених за минулі звітні періоди [19].

Рис. 2.7. Трендовий аналіз коефіцієнта оборотності сукупного капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр.

Відповідно до рис. 2.7 ми бачимо, що динаміка коефіцієнта оборотності сукупного капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 роки має нестабільний характер, що говорить про велику частку власних коштів підприємства у сукупному капіталі. З кожним періодом дане відношення знижується, що є наслідком зменшення власного капіталу та значного збільшення обсягів позикового капіталу.

Побудована лінія поліноміального тренду має вигляд:

$$y = -0,1025x^2 + 0,5355x + 0,2025. \quad (2.2)$$

З графіка видно, що в даному конкретному випадку доцільно використовувати саме поліноміальне квадратне рівняння, адже воно точніше описує зміну показника за досліджуваний період. Коефіцієнт достовірності апроксимації дорівнює 0,7745. Це говорить про високий ступінь довіри до даного прогнозу, тобто він є достатньо реальним.

Проведемо прогнозування коефіцієнта оборотності сукупного капіталу на наступні два роки при використанні поліноміального тренду:

$$y_{2016} = -0,1352 \cdot 5^2 + 0,7119 \cdot 5 = -3,38 + 3,56 = 0,18.$$

$$y_{2017} = -0,1352 \cdot 6^2 + 0,7119 \cdot 6 = -4,87 + 4,27 = -0,6.$$

На рис. 2.7 зроблений на основі виявленого рівняння тренду прогноз на майбутні 2020 та 2021 роки. З отриманих даних видно, що від'ємна тенденція коефіцієнта оборотності сукупного капіталу різко не зміниться на позитивну й піде вниз. В 2020 році за прогнозом коефіцієнт оборотності сукупного капіталу складе 0,18, в 2021 році – -0,6, тобто майже в 3 рази власний капітал підприємства буде перевищувати позиковий. З цього можна зробити висновок, що ДДС ЮБ НААН України й надалі продовжить нарощувати свої власні кошти. Зовсім відмовитись від послуг кредитних та фінансових установ підприємству не вдасться, оскільки в аграрному секторі висока ймовірність неврожаю та досить великий відсоток ризику порівняно з іншими галузями, тому певна частка позикового капіталу буде присутньою в сукупному капіталі підприємства.

Висновки до розділу 2

1. За період дослідження (2016-2019 роки) загальна площа ДДС ЮБ НААН України зменшилась на 8,08 % (330 га). Також за досліджуваний період змінилася і структура земельних угідь. Частка сільськогосподарських угідь та ріллі, яка припадає в середньому на 1 середньорічного працівника,

зменшилась. Такі помітні зміни були зумовлені скороченням площі земель та збільшенням середньої чисельності робітників підприємства за 2016-2019 роки на 8 %. ДДС ІОБ НААН України має досить задовільний майновий стан, враховуючи, що частка основних засобів в активах підприємства складає 41%, що вважається досить ефективним використанням майнового стану.

2. Дохідність капіталу за звітний період вища від базового рівня за всіма показниками, що свідчить про певне збільшення ефективності функціонування ДДС ІОБ НААН України. Співвідношення власного та позикового капіталів ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 роки має нестабільний характер, що говорить про велику частку власних коштів підприємства у сукупному капіталі. З кожним періодом дане відношення знижується, що є наслідком зменшення власного капіталу та значного збільшення обсягів позикового капіталу.

3. За результатами трендового аналізу можна зробити висновок, що ДДС ІОБ НААН України й надалі продовжить нарощувати свої власні кошти. Зовсім відмовитись від послуг кредитних та фінансових установ підприємству не вдасться, оскільки в аграрному секторі висока ймовірність неврожаю та досить великий відсоток ризику порівняно з іншими галузями.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Вплив податкового навантаження на формування капіталу

Однією з основних умов стабільного зростання капіталу, регулювання його розміру, складу, структури, впливу на функціонування і розвиток бізнес-структур є фіскальна політика держави, в центрі якої знаходиться податкова політика.

Податкова політика є державною політикою в сфері оподаткування, яка передбачає маніпулювання податками для досягнення певних цілей (поповнення бюджетних надходжень, збільшення виробництва, зайнятості, зниження інфляції і т.д.).

Проблема податкової політики держави на нинішньому рівні полягає в оптимізації обсягу фінансових ресурсів, що мобілізуються для бюджетних надходжень різного рівня, і коштів, які залишаються в розпорядженні підприємств і окремих осіб і можуть бути використані для отримання фінансового капіталу, але найчастіше використовуються для поточного споживання.

Податкова політика визначається рівнем державного втручання в економічний розвиток.

Важливою характеристикою податкової політики держави є рівень податкового навантаження на платника податків.

Податкове навантаження – це частина доходу фізичних і юридичних осіб, що перерозподіляється через державний бюджет.

Отже, податкове навантаження – це втрата ефективності при оподаткуванні, тобто надмірне зниження рівня добробуту споживачів понад того рівня, який можна було б пояснити чистою втратою доходу в результаті сплати даного податку.

Аналіз розподілу податкового тягара – це оцінка поширення навантаження податку або системи податків між суб'єктами економічної діяльності. Метою цього аналізу є визначення тих економічних суб'єктів, які врешті нестимуть податковий тягар того податку чи податків, які спочатку, можливо, передбачались для обкладання певного виду діяльності або певних суб'єктів господарювання. В основі цього аналізу лежить припущення, що податкове навантаження характеризується певним впливом, насамперед на добробут людей (а не установ чи організацій), які є споживачами, а також на виробників і постачальників засобів виробництва [23].

Таблиця 3.1

Динаміка податкового навантаження ДДС ІОБ НААН України
за 2016-2019 роки

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відношення 2019 р. від 2016 р.
Виручка від реалізації продукції (робіт та послуг), тис. грн.	17709	37486	33183	30654	173,10
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	9237	17960	26396	26973	292,01
Прибуток, тис. грн.	5528	13278	1256	21	0,38
Рентабельність, %	91,72	108,72	25,71	13,65	14,88
Виробничі витрати, т. грн.	15347	26512	32941	31354	204,30
Податки, збори (обов'язкові платежі), тис. грн.	1052,33	1466,39	1785,48	2481,54	235,81
Питома вага податків у виробничих витратах, %	6,86	5,53	5,42	7,91	115,42
Питома вага податків у виручці від продажу продукції, %	5,94	3,91	5,38	8,10	136,23
Питома вага податків у собівартості реалізованої продукції, %	11,39	8,16	6,76	9,20	80,76
Співвідношення прибутку і податків, разів	5,25	9,05	0,70	0,01	0,16

Відповідно до розрахунків табл. 3.1 питома вага податків, які сплачувало ДДС ІОБ НААН України, у виробничих витратах за період 2016-2019 років збільшилась на 15,42 % й в поточному році склала 7,91 %.

Питома вага податків у виручці від продажу продукції в 2019 році склала 8,1 %, що на 36,23 % більше за аналогічний показник базового року. Питома вага податкових платежів у собівартості реалізованої продукції за досліджуваний період зменшилась на 19,24 % в порівнянні з 2016 роком й у 2019 році дана частка склала 9,2 %. Співвідношення прибутку та податків має тенденцію до зменшення, оскільки в 2019 році даний показник склав 0,01 разів, що на 99,84 % менше, ніж в базовому. Даний показник є аналогічним з показником податкового навантаження, але має інші одиниці виміру.

Наступним етапом аналізу податкового навантаження є проведення факторного аналізу впливу податкового навантаження на формування капіталу, результати якого наведені в табл. 3.2 [37].

Для проведення факторного аналізу впливу податкового навантаження на формування капіталу підприємства потрібно розрахувати показник податкового навантаження за формулою 3.1 і занесемо дані у табл. 3.2.

$$ПН = \frac{\sum П}{К} \cdot 100\%, \quad (3.1)$$

де ПН – податкове навантаження, %;

П – загальний розмір податків, тис. грн.;

К – обсяг сукупного капіталу, тис. грн.

Потім потрібно розрахувати зміну даного показника за рахунок зміни загальної вартості податків:

$$\Delta ПН_{П} = \frac{\sum П_{2011} \cdot 100\%}{К_{2010}} - \frac{\sum П_{2010} \cdot 100\%}{К_{2010}}. \quad (3.2)$$

$$\Delta ПН_{П} = \frac{\sum П_{2013} \cdot 100\%}{К_{2012}} - \frac{\sum П_{2012} \cdot 100\%}{К_{2012}}. \quad (3.3)$$

Наступне, необхідно розрахувати зміну податкового навантаження на формування капіталу за рахунок зміни обсягу сукупного капіталу підприємства:

$$\Delta ПН_k = \frac{П_{2011} \cdot 100\%}{K_{2011}} - \frac{П_{2011} \cdot 100\%}{K_{2010}} \quad (3.4)$$

$$\Delta ПН_k = \frac{П_{2013} \cdot 100\%}{K_{2013}} - \frac{П_{2013} \cdot 100\%}{K_{2012}} \quad (3.5)$$

Останнє, необхідно провести перевірку правильності розрахунків, використовуючи наступні формули:

$$\Delta ПН_{2011} = \Delta ПН_{\Pi} + \Delta ПН_k \quad (3.6)$$

$$\Delta ПН_{2013} = \Delta ПН_{\Pi} + \Delta ПН_k \quad (3.7)$$

Отримані дані та розрахунки занесемо до табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Факторний аналіз впливу податкового навантаження
на формування капіталу ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 рр.

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення (+,-)		
					2016 р. від 2017 р.	2017 р. від 2018 р.	2018 р. від 2019 р.
Загальний розмір податків, тис. грн.	1052,3	1466,4	1785,5	2481,54	414,1	319,1	696,04
Сукупний капітал, тис. грн.	24267	33117	34097	37101	8850	980	3004
Податкове навантаження, %	6,48	6,04	5,39	7,28	-0,44	-0,65	1,87
за рахунок впливу:							
рівня податків	-0,44	1,71	0,96	2,04	2,14	-0,74	1,08
рівня капіталу	-1,71	-1,61	-0,16	-0,59	0,09	1,46	-0,43

Відповідно до даних табл. 3.2 рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України за період 2016-2019 років варіюється в межах 5-

8 %. В 2019 році даний показник склав 7,28 %, тобто частка загального розміру податків підприємства у формуванні його сукупного капіталу складає 7,28 %. В порівнянні з аналогічним показником інших підприємств галузі сільського господарства рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України є досить низьким. Це пов'язано зі спрощеною системою оподаткування, на якій знаходиться господарство, а також обліковою політикою держави, яка спрямована на покращення умов оподаткування сільськогосподарських підприємств та зниження рівня податкового навантаження на них.

Вплив рівня податків на податкове навантаження підприємства найбільшого значення отримав в 2019 році за рахунок невеликого обсягу прибутку й склав 2,04 %. В 2018 році даний вплив склав 0,96 %, тобто рівень податків зменшив загальний рівень податкового навантаження на підприємство на 0,96 %.

В поточному періоді вплив зміни обсягу сукупного капіталу підприємства на загальний показник становив 0,62 %, тобто збільшення обсягу сукупного капіталу в 2019 році збільшило відповідно суму нарахованих обов'язкових платежів, за рахунок чого зросло податкове навантаження на господарство на -0,59 %. В порівнянні з попереднім 2018 роком вплив обсягу капіталу на рівень податкового навантаження зменшився на 0,43 %, що є досить позитивним для підприємства.

Динаміку впливу загального рівня податків та обсягу сукупного капіталу на рівень податкового навантаження на підприємство можна спостерігати на рис. 3.1.

Аналізуючи рис. 3.1 можна зробити висновок, що в майбутніх періодах вплив як рівня податків, так і обсягу капіталу на податкове навантаження ДДС ІОБ НААН України буде зростати, враховуючи ймовірне збільшення ставок обов'язкових платежів та бази оподаткування.

Сучасна податкова політика України не є досконалою. На мою думку, «для проведення податкової політики з метою зниження податкового тягаря

на сільськогосподарські підприємства необхідне виконання наступних пунктів:

- розширення сектору малого бізнесу, який дає змогу, з одного боку, забезпечити зайнятість значної частини населення, а з другого – значною мірою прискорити процеси розвитку національної економіки;
- оптимізація співвідношення між фінансовими ресурсами, мобілізованих до бюджетів різних рівнів, і грошовими засобами, що залишаються в розпорядженні фізичних та юридичних осіб;

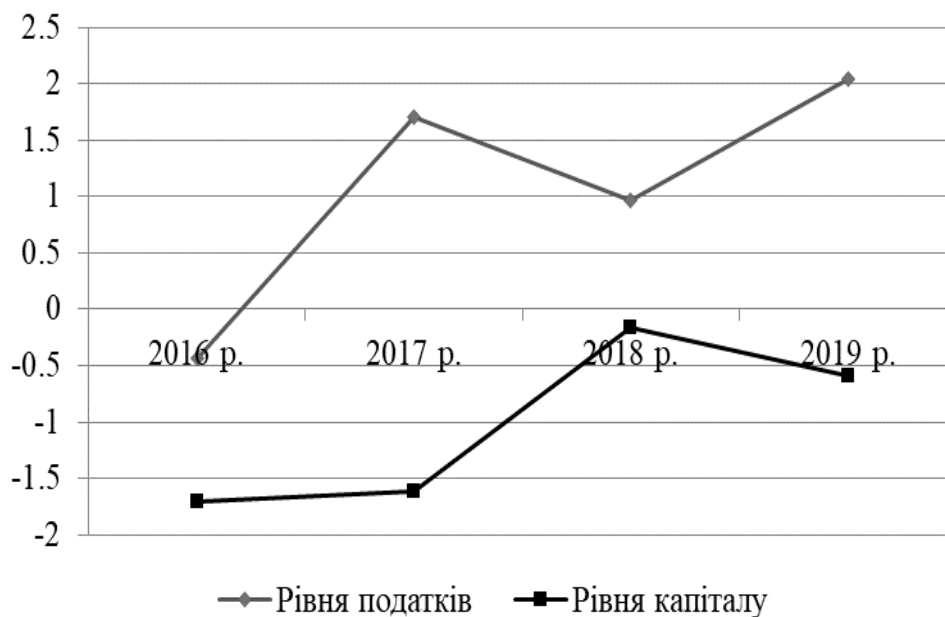

Рис. 3.1. Динаміка впливу рівня податків та капіталу на податкове навантаження на ДДС ІОБ НААН України в 2016-2019 рр.

- збільшення податкової бази із значної кількості прямих податків, використання обґрунтованих податкових ставок залежно від виду діяльності та отриманих доходів» [40].

Для того, щоб податкова політика сприяла формуванню фінансового капіталу як на рівні окремих підприємницьких структур, так і всього народного господарства, необхідна така податкова система, в якій можна було б оптимізувати дію основних функцій податків – фіскальної, розподільчої, регулюючої, стимулюючої та соціальної. Найефективнішою податкова система, на мою думку, буде тоді, коли дія кожної функції спрямовуватиметься на реалізацію стратегічної мети розвитку України –

економічної стабілізації, піднесення всіх галузей народного господарства на якісно новий технічний і технологічний рівень, підвищення добробуту всього народу.

3.2. Шляхи підвищення ефективності використання джерел формування капіталу

«Одним з основних напрямів поліпшення використання капіталу підприємства є, перш за все, забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел: чистого прибутку і амортизаційних відрахувань.

Збільшення чистого прибутку можливе за рахунок підвищення ефективності використання власного капіталу – збільшення оборотності та підвищення рентабельності власного капіталу.

Збільшення обсягів фінансування за рахунок амортизаційних відрахувань можливе шляхом застосування прискореної амортизації основних засобів.

Залучення капіталу за рахунок зовнішніх джерел (випуск акцій для залучення власного капіталу чи випуск облігацій або залучення довгострокового банківського кредиту) повинен проводитися з урахуванням вартості залученого капіталу» [22].

Регулярне проведення аналізу оборотності капіталу дає змогу знайти шляхи зменшення величини оборотного капіталу, ліквідувати його надлишки, що при збереженні норми прибутку дасть можливість отримувати значно більше прибутку на кожную гривню, вкладену в запаси.

Відомо, що «прискорення оборотності капіталу сприяє вивільненню оборотних коштів, що дає змогу підприємству без додаткового залучення фінансових ресурсів збільшувати обсяги виробництва. Крім того, за рахунок прискорення оборотності капіталу відбувається збільшення суми прибутку.

Сповільнення оборотності призводить до додаткового залучення коштів в оборот.

Капітал аграрних підприємств є важливою складовою частиною ресурсного потенціалу, він бере участь у створенні споживчої вартості у вигляді конкретних товарів і вартості продукції. Розвиток сільського господарства значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази, головною ланкою якої є капітал, його якісний склад та раціональне співвідношення. Економічне значення капіталу полягає в тому, що він є мірилом і основою розвитку продуктивних сил сільського господарства, забезпечуючи відповідний рівень і темпи збільшення виробництва продукції та підвищення продуктивності праці.

Особливістю капіталу є те, що він має бути кимось нагромаджений, створений і в процесі застосування має мати властивість самозростання. Отже, для капіталу найважливішим є те, що за певних умов початкова вартість капіталістичних цінностей забезпечує додаткову вартість, тому що головною функцією капіталу є принесення доходу» [13].

Головними показниками забезпеченості основним капіталом сільськогосподарських підприємств є капіталозабезпеченість та капіталоозброєність. Після проведеного аналізу було встановлено, що капіталозабезпеченість підприємства ДДС ІОБ НААН України має тенденцію до збільшення. Так, у 2019 році порівняно з 2016 роком вона зросла на 9,4 %. На відміну від капілозабезпеченості, капіталоозброєність праці на підприємстві протягом аналізованого періоду зменшилася на 10,9 % у зв'язку зі зменшенням чисельності працівників.

Для характеристики ефективності використання основного капіталу застосовують ряд показників, які залежать від багатьох техніко-організаційних та економічних факторів і виражають кінцевий результат використання капіталу. Основними з них є капіталовіддача, капіталомісткість та норма прибутку.

Розрахунками встановлено, що основний капітал у підприємстві ДДС ІОБ НААН України використовується не досить ефективно, адже за нормальних умов виробництва капіталовіддача повинна прямувати до збільшення, а капіталомісткість до зменшення. Так, за досліджуваний період капіталовіддача зменшилася на 30,9 %, а капіталомісткість зросла на 46,2%. Основною причиною неефективного використання капіталу є відмова від залучення більших обсягів позикового капіталу, що дало б змогу підприємству розвивати та нарощувати сільськогосподарське виробництво.

Основними факторами і шляхами підвищення економічної ефективності використання капіталу на ДДС ІОБ НААН України вважаємо такими:

- підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, продуктивності праці;
- використання найефективніших проектів будівництва сільськогосподарських об'єктів;
- поліпшення раціонального використання технічних засобів, кормів, насіння, добрив, запасних частин, електроенергії тощо.

Отже, ДДС ІОБ НААН України необхідно увагу приділяти збільшенню розміру капіталу та оптимізації його структури. Серед основних напрямів поліпшення забезпеченості капіталом досліджуваного підприємства, на мою думку, слід зазначити наступні:

- впровадити систему управління капіталом, яка забезпечить формування достатнього його розміру та подальше ефективне використання. Остання передбачає розробку й реалізацію управлінських рішень щодо формування і функціонування капіталу для досягнення максимальної вартості підприємства;
- продовжити орієнтуватися на виробництво конкурентоспроможної продукції сільського господарства, а також раціонально використовувати наявні ресурси;

- для вдосконалення та розширення виробничо-господарської діяльності оптимізувати наявну структуру капіталу підприємства шляхом залучення більшого обсягу позикових коштів.

Висновки до розділу 3

1. Обсяг прямих податків, які сплачує підприємство, збільшився на 138,46 % або ж на 1415 тис. грн. Загальний обсяг нарахованих податків ДДС ІОБ НААН України в 2016-2019 роках має тенденцію до зростання за рахунок різних факторів, таких як зміна ставки та бази оподаткування. Підприємство вчасно і в повному обсязі сплачує нараховані йому обов'язкові платежі та не має заборгованості щодо сплати податків. Рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України за період 2016-2019 років варіюється в межах 5-8 %. В порівнянні з аналогічним показником інших підприємств галузі сільського господарства рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України є досить низьким. Це пов'язано зі спрощеною системою оподаткування, на якій знаходиться господарство.

2. Збільшення чистого прибутку можливе за рахунок підвищення ефективності використання власного капіталу – збільшення оборотності та підвищення рентабельності власного капіталу. Основний капітал у ДДС ІОБ НААН України використовується не досить ефективно, адже за нормальних умов виробництва капіталовіддача повинна прямувати до збільшення, а капіталомісткість до зменшення. Основною причиною неефективного використання капіталу є відмова від залучення більших обсягів позикового капіталу, що дало б змогу підприємству розвивати та нарощувати сільськогосподарське виробництво.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження проведені в дипломній роботі присвячено актуальному питанню джерелам формування капіталу сільськогосподарського підприємства та пошуку напрямів підвищення ефективності їх використання на прикладі ДДС ІОБ НААН України. Відповідно до поставлених завдань було зроблено наступні висновки:

1. Розглянувши багато різних визначень та трактовок поняття капіталу було запропоновано найбільш оптимальне, а саме, що капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. Фінансова структура капіталу являє собою співвідношення всіх форм власних і позикових фінансових коштів, що використовуються підприємством в процесі своєї господарської діяльності для фінансування активів.

2. Основною метою формування капіталу підприємства є задоволення потреби у придбанні необхідних активів і оптимізації його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання. Крім джерел власного капіталу, підприємство використовує в своїй діяльності залучені фінансові ресурси, які являють собою його зобов'язання, що розміщуються в активах і передбачають можливе майбутнє вилучення активів.

3. Метою управління капіталом є забезпечення максимального доходу власникам підприємства, що пов'язане зі зростанням прибутку, доходності капіталу за мінімального рівня ризику. Таким чином, ефективність використання капіталу характеризується його прибутковістю та оборотністю, оскільки чим швидше капітал обертається, тим більше прибутку він може принести підприємству. Для оцінки ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств використовують досить багато різноманітних показників та методів оцінки. Однак основним при оцінці є показники оборотності капіталу, а також коефіцієнти фінансування, фінансової стійкості та незалежності підприємства.

4. За досліджуваний період загальна площа ДДС ІОБ НААН України зменшилась на 8,08 % (330 га). Також за досліджуваний період змінилася і структура земельних угідь. Частка сільськогосподарських угідь та ріллі, яка припадає в середньому на 1 середньорічного працівника, зменшилась. Такі помітні зміни були зумовлені скороченням площі земель та збільшенням середньої чисельності робітників підприємства за 2016-2019 роки на 8 %. ДДС ІОБ НААН України має досить задовільний майновий стан, враховуючи, що частка основних засобів в активах підприємства складає 41%, що вважається досить ефективним використанням майнового стану.

5. Дохідність капіталу за звітний період вища від базового рівня за всіма показниками, що свідчить про певне збільшення ефективності функціонування ДДС ІОБ НААН України. Співвідношення власного та позикового капіталів ДДС ІОБ НААН України за 2016-2019 роки має нестабільний характер, що говорить про велику частку власних коштів підприємства у сукупному капіталі. З кожним періодом дане відношення знижується, що є наслідком зменшення власного капіталу та значного збільшення обсягів позикового капіталу.

6. За результатами трендового аналізу можна зробити висновок, що ДДС ІОБ НААН України й надалі продовжить нарощувати свої власні кошти. Зовсім відмовитись від послуг кредитних та фінансових установ підприємству не вдасться, оскільки в аграрному секторі висока ймовірність неврожаю та досить великий відсоток ризику порівняно з іншими галузями.

7. Обсяг прямих податків, які сплачує підприємство, збільшився на 138,46 % або ж на 1415 тис. грн. Загальний обсяг нарахованих податків ДДС ІОБ НААН України в 2016-2019 роках має тенденцію до зростання за рахунок різних факторів, таких як зміна ставки та бази оподаткування. Підприємство вчасно і в повному обсязі сплачує нараховані йому обов'язкові платежі та не має заборгованості щодо сплати податків. Рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України за період 2016-2019 років

варіюється в межах 5-8 %. В порівнянні з аналогічним показником інших підприємств галузі сільського господарства рівень податкового навантаження на ДДС ІОБ НААН України є досить низьким. Це пов'язано зі спрощеною системою оподаткування, на якій знаходиться господарство.

8. Збільшення чистого прибутку можливе за рахунок підвищення ефективності використання власного капіталу – збільшення оборотності та підвищення рентабельності власного капіталу. Основний капітал у ДДС ІОБ НААН України використовується не досить ефективно, адже за нормальних умов виробництва капіталовіддача повинна прямувати до збільшення, а капіталомісткість до зменшення. Основною причиною неефективного використання капіталу є відмова від залучення більших обсягів позикового капіталу, що дало б змогу підприємству розвивати та нарощувати сільськогосподарське виробництво.

Зважаючи на результати проведеної фінансового аналізу джерел формування капіталу на ДДС ІОБ НААН України основними факторами і шляхами підвищення економічної ефективності джерел формування капіталу вважаємо наступні:

1) підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, продуктивності праці за рахунок використання інноваційних технологій;

2) використання найефективніших проектів будівництва сільськогосподарських об'єктів;

3) поліпшення раціонального використання технічних засобів, кормів, насіння, добрив, запасних частин, електроенергії шляхом технологічного переоснащення процесу виробництва;

4) впровадження системи управління капіталом, яка забезпечить формування достатнього його розміру та подальше ефективне використання. Остання передбачає розробку й реалізацію управлінських рішень щодо формування і функціонування капіталу для досягнення максимальної вартості підприємства;

5) продовжити орієнтуватися на виробництво конкурентоспроможної продукції сільського господарства, а також раціонально використовувати наявні фінансові та виробничі ресурси;

б) для вдосконалення та розширення виробничо-господарської діяльності оптимізувати наявну структуру капіталу підприємства шляхом залучення більшого обсягу позикових коштів.

У результаті впровадження запропонованих заходів на підприємстві буде збільшено обсяг реалізації виготовленої продукції, зменшено собівартість сільськогосподарської продукції, що дасть змогу збільшити загальний обсяг отриманого прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Бідник О. І. Теоретичні аспекти управління капіталом підприємства / О. І. Бідник // Придніпровський науковий вісник. — 2007. — Вип. 5. — С. 19–24.
3. Бланк И. А. Управление формированием капитала : научное издание / И. А. Бланк. — К.: Ника-Центр, 2008. — 510 с.
4. Блонська В. І. Діагностика управління капіталом підприємства / В. І. Блонська, Т. М. Хватамуха // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.11. — С. 252–258.
5. Борщ А. Г. Структура фінансового капіталу та ефективність його використання агропромисловими підприємствами / А. Г. Борщ // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 51-55.
6. Викиданець І. В. Методи оптимізації структури капіталу підприємства / І. В. Викиданець // Вісник ДонНУЕТ. — 2009. — № 3 (43). — С. 208-215.
7. Городня Т. А. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства / Т. А. Городня, О.Р. Стефанюк // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — Вип. 18.10. — С. 250-253.
8. Золотаренко В. О. Функціонально-структурна модель управління структурою капіталу підприємства / В. О. Золотаренко // Управління розвитком. — 2011. — № 1(98). — С. 147-150.
9. Ілюхін О. О. Ефективність виявлення та урахування економічних та організаційних передумов раціонального управління капіталом агропромислового підприємства / О. О. Ілюхін // Вісник економічної науки України. — Донецьк. — 2011. — № 2. — С. 49-51.
10. Інноваційний розвиток національної економіки : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (7–8 квітня 2011 р.). — Тернопіль : Крок, 2011. — 384 [2] с.

11. Катан Л. І. Фінансування і кредитування підприємств АПК: Навчальний посібник / Л. І. Катан, Ю. В. Масюк, С. О. Корецька [та ін.]. – К.: ТОВ «ДКС центр», 2012. – 300 с.
12. Коблянська О.І. Фінансовий облік : навч.посіб. / О. І. Коблянська; Мін-во освіти і науки України, Знання. - К.: Знання, 2004. – 473 с.
13. Лебідь О. В. Капітал підприємства як об'єкт управління / О. В. Лебідь // Збірник наукових праць Черкаського технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – Вип. 16. – С. 71-74.
14. Лебідь О. В. Методика оцінки ефективності управління капіталом підприємства / О. В. Лебідь // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 233: В 5 т. – Т.І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С.260-274.
15. Лебідь О. В. Обґрунтування показників аналізу та оцінювання капіталу підприємства / О. В. Лебідь // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2007. – № 5. – С. 57-64.
16. Лебідь О. В. Підвищення ефективності функціонування капіталу підприємства за рахунок управління узгодженістю його підсистем / О. В. Лебідь // Коммунальное хозяйство городов. Науково-технічний збірник. Серія: Економічні науки. – К.: Видавництво «Техніка», 2008. – Вип. 80. – С. 160-171.
17. Лелюк О. О. Оцінка розміру та структури капіталу аграрних підприємств / О. О. Лелюк // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 101-106.
18. Масюк Ю. В. Особливості оптимізації управління капіталом в умовах кризи / Ю. В. Масюк, Л. І. Бровко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Спецвипуск 33. – Ч. 2. – С. 181–185.
19. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : підручник / Є. В. Мних // Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К., 2008. – 513 с.
20. Огійчук М. Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських

- підприємствах / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко.– К.: Алерта, 2006 р. – 286 с.
21. Осипов В. І. Економіка підприємства: підручник / В. І. Осипов. – Одеса: Маяк, 2005. – 724 с.
22. Павленко О. П. Ефективність процесу фінансування основного капіталу підприємств АПК в умовах глобалізації та циклічності його відтворення / О. П. Павленко // Агросвіт. – 2010. – № 21. – С. 42-51.
23. Плаксієнко В. Я. Теоретичні основи формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств / В. Я. Плаксієнко // Агросвіт. – 2010. – № 4. – С. 4-7.
24. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент : підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2008. – 536 с.
25. Порохня В. М. Оптимізація вартісної структури капіталу підприємства / В. М. Порохня, Л. В. Кухарева // Держава та регіони. – 2006. – № 1. – С. 206-214.
26. Порохня В. М. Теорія формування та управління капіталом / В. М. Порохня // Держава та регіони. – 2012. – № 5. – С. 261-269.
27. Семенов А. Г. Методи оптимізації структури капіталу / А. Г. Семенов, С. А. Король // Держава та регіони. – 2011. – № 2. – С. 181-187.
28. Семенов А. Г. Побудова моделі ефективного управління структурою капіталу підприємства / А. Г. Семенов, А. В. Пелешко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2(6). – С. 78–83.
29. Семенов Г. А. Оптимізація структури капіталу підприємства / Г. А. Семенов, А. В. Пелешко // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 164-170.
30. Сучасні проблеми управління капіталом підприємства : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Дні науки – 2006» (Дніпропетровськ, 17 – 28 квітня 2006 р.). – Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – 121 [1] с.
31. Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (4 – 6 жовтня 2007 р.) – Донецьк : ДонДУЕТ, 2007. –183 [1] с.

32. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. І. Катан., Л. І. Бровко, Н. П. Дуброва, Н.В. Бондарчук – Суми : «Довкілля», 2007. – 321 с.
33. Чмутова І. М. Факторний аналіз функціонування капіталу підприємства / І. М. Чмутова, О. В. Лебідь // Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – Випуск 2(18). – С. 252-260.
34. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: підручник для вищ. навч. закладів / В. М. Шелудько. – К.: Знання, 2006. – 439 с.
35. Шиндирук І. П. Економіко-матиматичне моделювання та оптимізація структури капіталу підприємств / І. П. Шиндирук // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 111-118.
36. Юхименко П.В. Теорії оптимізації структури капіталу підприємства та їх адаптація до українських економічних реалій / П. В. Юхименко, О. В. Загурський, В. І. Могилко // Банківська справа, 2010. – № 2-3. – С.78-85.